

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo

**PRAVNA UREDITEV ITALIJANSKE
NARODNE SKUPNOSTI S Poudarkom NA
OBČINI PIRAN**

Ester Nussdorfer

Ljubljana, december 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO

DIPLOMSKO DELO

**PРАВNA UREDITEV ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI S
POUDARKOM NA OBČINI PIRAN**

Kandidatka: Ester Nussdorfer
Vpisna številka: 04024576
Študijski program: Visokošolski študijski program Javna uprava
Mentor: izr. prof. Rudi Kocjančič

Ljubljana, december 2012

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA

Podpisana »Ester Nussdorfer«, študentka »visokošolskega programa, Javna uprava«, z vpisno številko 04024576, sem avtorica diplomskega dela z naslovom: »Pravna ureditev italijanske narodne skupnosti s poudarkom na Občini Piran«.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je priloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo, in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobeseidnega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerimi so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS, št. 21/95), kršitev pa se sankcionira tudi z ukrepi po pravilih Univerze v Ljubljani in Fakultete za upravo;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za upravo;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki »Dela FU«.

Diplomsko delo je lektoriral/a: Marjeta Stegel, prof. slovenščine

Ljubljana, 07. 12. 2012

Ester Nussdorfer

POVZETEK

V diplomskem delu bom najprej predstavila ustavne temelje in zakonsko ureditev italijanske narodne skupnosti v Sloveniji, v nadaljevanju pa bom izčrpno in določno prikazala pravno ureditev organizacije in delovanja italijanske narodne skupnosti v Občini Piran. Pravna ureditev je izrednega pomena za obstoj in varstvo italijanske narodne skupnosti v Sloveniji in v Občini Piran.

Predmet tega diplomskega dela je opis zgodovinskega razvoja italijanske narodne skupnosti in nastanek pomembnih pravnih aktov, ki urejajo njeno varstvo in pravice. Kljub ugotovitvi, da Republika Slovenija zakonsko zagotavlja italijanski narodni skupnosti visoko pravno raven varstva in pravic, to ni dovolj. Pripadniki italijanske narodne skupnosti se počutijo potisnjene v ozadje. Več pozornosti je potrebno posvečati spoštovanju določb o dvojezičnosti in enakih možnostih na splošno.

Ključne besede: narodna manjšina, eksodus, narodnostno mešano območje, dvojezičnost, medetnični odnosi, pravni položaj, pravna ureditev, ustava, zakon.

SUMMARY

LEGAL REGULATION OF THE ITALIAN NATIONAL COMMUNITY IN SLOVENIA AND THE MUNICIPALITY OF PIRAN

In the thesis, first of all, I will present the constitutional foundations and the legal regulation of the Italian minority in Slovenia, continuing, I will comprehensively and precisely expose the regulation of the organization and functioning of the Italian national community in the Municipality of Piran. The legal regulation is crucial for the existence and protection of the Italian minority in Slovenia and in the Municipality of Piran.

The subject of this thesis is the description of the historical development of the Italian national community and the formation of important legal instruments, which regulate their protection and rights. Despite finding that the law of the Republic of Slovenia, provides to the Italian community a high level of legal protection and rights, this is not enough. The Italian national community feels in the background. More attention should be paid to the compliance of the provisions of bilingualism and equal opportunities in general.

Key words: national minority, exodus, ethnically mixed area, bilingualism, ethnic relations, legal status, legal system, constitution law.

KAZALO

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA.....	iii
POVZETEK.....	v
SUMMARY.....	vi
KAZALO.....	vii
KAZALO PONAZORITEV	ix
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC.....	x
1 UVOD	1
2 SPLOŠNA OPREDELITEV JUGOSLOVANSKO ITALIJANSKIH ODNOSOV PO II. SVETOVNI VOJNI	3
3 PARIŠKA MIROVNA POGODBA	9
4 EKSODUS ITALIJANOV TER DRUGIH PREBIVALCEV IZ JUGOSLAVIJE V ITALIJO (1947-1954).....	12
5 MEDNARODNO PRAVNO VARSTVO ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI V SLOVENIJI.....	15
5.1 LONDONSKI SPORAZUM	15
5.2 OSIMSKI SPORAZUMI	17
6 PRAVNA UREDITEV VARSTVA ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI IN NJENIH PRIPADNIKOV V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	20
6.1 USTAVNI TEMELJI	20
6.2 ZAKONSKA UREDITEV	24
7 PRAVNO VARSTVO ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI V OBČINI PIRAN IN ORGANIZIRANOST NJENIH PRIPADNIKOV.....	33
7.1 DOLOČBE OBČINSKEGA STATUTA O ITALIJANSKI NARODNI SKUPNOSTI.....	33
7.2 DOLOČBE DRUGIH OBČINSKIH PREDPISOV O ITALIJANSKI NARODNI SKUPNOSTI	35
8 ORGANIZIRANOST IN DELOVANJE PRIPADNIKOV ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI V OBČINI PIRAN	36
8.1 SAMOUPRAVNA SKUPNOST ITALIJANSKE NARODNOSTI PIRAN	36

8.2	DRUŠTVO SKUPNOSTI ITALIJANOV GIUSEPPE TARTINI	38
8.3	VRTEC IN OSNOVNA ŠOLA Z ITALIJANSKIM UČNIM JEZIKOM TER ITALIJANSKA GIMNAZIJA	38
9	OCENA STANJA IN MOŽNOSTI ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI V OBČINI PIRAN	45
10	ZAKLJUČEK.....	51
	LITERATURA IN VIRI	54

KAZALO PONAŽORITEV

KAZALO SLIK

Slika 1: Detajl Osamelcev v parku Istra	17
Slika 2: Osamelci v parku Istra	17

KAZALO TABEL

Tabela 2: Prikaz vključenosti otrok v javne izobraževalne zavode manjšine na območju občine Piran v obdobju zadnjih pet let.....	41
--	----

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

CIA	Comunità d'interesse autogestita della nazionalità
STO	Svobodno tržiško ozemlje
PMP	Pariška mirovna pogodba
OZN	Organizacija združenih narodov
ZDA	Združene države Amerike
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SRS	Socialistična republika Slovenija
RS	Republika Slovenija
RTV	Radio televizija

1 UVOD

Namen diplomskega dela je preučitev in opredelitev zgodovinskega razvoja italijanske narodne skupnosti v Sloveniji ter predstavitev njenega pravnega varstva in varstva njenih pripadnikov.

Najprej sem se sprehodila skozi zgodovinski pregled, nato pa prikazala mednarodnopravni in notranje ustavnopravni vidik varstva italijanske narodne skupnosti. Na koncu sem skušala ovrednotiti, kakšno vrednost imajo vsa ustavna načela in zakonske ureditve tudi v vsakdanjem življenju italijanske narodne skupnosti. Namen diplomskega dela je odgovoriti na vprašanje, kakšen je formalnopravni in kakšen dejanski položaj italijanske narodne skupnosti pri nas.

Postavila sem dve raziskovalni hipotezi.

- a. Republika Slovenija zagotavlja italijanski narodnostni skupnosti visoko ustavnopravno stopnjo varstva, kar je razvidno iz Ustave Republike Slovenije, ki določa pomemben obseg posebnih manjšinskih pravic, in iz zakonske ureditve, ki natančneje definira vsebino teh pravic.
- b. Republika Slovenija zadovoljivo izpolnjuje vse svoje ustavnopravne obveznosti do italijanske narodnostne skupnosti.

Glede na zastavljene cilje sem v diplomskem delu kot obliko raziskave uporabila sekundarno analizo. Gre za raziskovalno obliko, ki temelji na predpostavki, da je mogoče proučevani pojav raziskati s pomočjo oziroma na osnovi že obstoječih in dostopnih relevantnih podatkov. Podatke sem poiskala v knjižni literaturi, internetnih in časopisnih virih, upoštevala pa sem tudi lastne izkušnje s sodelovanjem z italijansko narodnostno skupnostjo. Moje raziskovanje je potekalo po določenih korakih: postavitve problema; iskanje, zbiranje informacij, ki so dostopne in že obstajajo ter so potrebne za rešitev problema; vrednotenje podatkov; urejanje podatkov; analiza podatkov; verifikacija hipotez in lastna interpretacija.

V diplomskem delu sem najprej na splošno opredelila jugoslovansko-italijanske odnose po drugi svetovni vojni in zgodovinski pregled dogajanja tistega obdobja. V nadaljevanju sem podrobneje predstavila pariško mirovno pogodbo in njene značilnosti. Predstavila sem različna gledanja in dejstva o eksodusu Italijanov ter drugih prebivalcev iz Jugoslavije v Italijo. V poglavju o mednarodnem pravnem varstvu italijanske narodne skupnosti v Sloveniji sem podala najpomembnejše vsebine izredno pomembnih sporazumov: Londonskega sporazuma iz leta 1954 in Osimskih sporazumov iz leta 1975.

Prikazala sem ustavne temelje, na podlagi katerih je urejeno pravno varstvo italijanske manjšine v Sloveniji ter določila najpomembnejših zakonov, ki natančno urejajo te pravice.

V diplomskem delu sem se v nadaljevanju osredotočila na pravno ureditev varstva italijanske narodne skupnosti v določbah Statuta Občine Piran, temu je namenjeno celotno poglavje, ter drugih občinskih predpisov.

Predstavila sem organiziranost pripadnikov italijanske narodne skupnosti na območju Občine Piran in Samoupravno skupnost italijanske narodnosti Piran, Društvo skupnosti Italijanov Giuseppe Tartini Piran. Glede na svojo tesno povezanost z izobraževanjem sem se še posebej posvetila predstavitvi stanja in problematike izobraževanja pripadnikov italijanske manjšine na našem območju.

V zaključku diplomskega dela sem ocenila uresničevanje posebnih temeljnih pravic italijanske manjšine, povzela ugotovitve o vzdržljivosti zastavljenih hipotez in nakazala možnosti izboljšanja trenutnega položaja italijanske narodne skupnosti v Sloveniji.

2 SPLOŠNA OPREDELITEV JUGOSLOVANSKO ITALIJANSKIH ODNOSOV PO II. SVETOVNI VOJNI

Območje Primorske (Julijske krajine) in Beneške Slovenije, Rezije ter Kanalske doline, kjer živita drug ob drugem slovenski in italijanski narod, je bilo v zgodovini že poprej preprejeno z mejami, a nikoli tako na gosto kot po vojni.

Od maja 1945 do septembra 1947 sta na tem območju delovali anglo-ameriški vojaški upravi s sedežema v Trstu in Vidmu in jugoslovanska vojaška uprava. Julijska krajina je bila razdeljena na dve zasedbeni con: cono A, ki jo je upravljala Zavezniška vojaška uprava, in na cono B, ki jo je upravljala Vojaška uprava Jugoslovanske armade. Zavezniška vojaška uprava s sedežem v Vidmu pa je upravljala tudi območje Benečije.

Po letu 1945 so mednarodni odnosi prehajali v globalno konfrontacijo med vzhodnimi in zahodnimi državami. Nova merila v diplomatskih odnosih med velesilami so se uveljavila le sčasoma in v političnem ravnanju ljudi na meji med Italijo in Jugoslavijo je kmalu prevladalo ozračje spopada med civilizacijama. Ob koncu prve svetovne vojne je bil italijansko-jugoslovanski mejni spor zaradi razmerja sil v Evropi potisnjen na vzhodni rob spornega ozemlja. Po drugi svetovni vojni je zasuk v razmerju moči med obema državama premaknil potegovanje za mejo na zahodni rob območja. Z novo mejo je bil nagrajen prispevek Jugoslavije – države, ki jo je Italija napadla – k zavezniški zmagi. V precejšnji meri so bila uresničena pričakovanja, ki so razvnela boj primorskih Slovencev in istrskih Hrvatov za zmago nad fašizmom in za narodno osvoboditev (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 55-56).

Glavno besedo je imela politika moči, zato so bila prizadevanja za državno mejo, ki naj bi se ujemala z narodno, neučinkovita. Zavirana so bila tudi zaradi razhajanj v razumevanju narodne pripadnosti tamkajšnjega prebivalstva ter poselitvenih značilnosti na Primorskem. Izpolnitev narodnega programa nekega naroda se je udejanila na račun sosednjega naroda kot po letu 1918, vendar v primeru Slovencev nepopolno. Za čas nacionalizmov je bilo to značilno.

Mirovna pogodba je kot kompromisno rešitev vzpostavila Svobodno tržaško ozemlje (STO). Kmalu po njeni uveljavitvi je v jugoslovansko-italijanskih odnosih prevladala logika hladne vojne. Leta 1948, ko so zahodne vlade zaradi skorajšnjih italijanskih državnozborskih volitev 20. marca objavile Tristransko noto in se v njej izrekle za vrnitev celotnega STO Italiji, je bil dosežen vrhunec tega obdobja (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 55-56).

Odnosi med Italijo in Jugoslavijo so se vsa povojna leta vedno bolj zaostrovali. Med volitvami v Okrožni ljudski odbor v Istrskem okrožju leta 1950 in ponovno leta 1953, ko je prišlo do koncentracije italijanskih vojaških sil v Furlaniji v neposredni bližini jugoslovanske meje in meje STO, je močna protijugoslovanska kampanja v Italiji dosegla vrh (Bonin, 2004, str.29).

Jugoslavija se po razdoru s Sovjetsko zvezo ni več uvrščala v vojaško-politične bloke, njeno neuvrščенost pa so zahodne sile poplašale z gospodarskimi in političnimi koncesijami, ne glede na to, da je v njej vladal totalitarni režim. Kriza, ki se je začela z objavo dvostranske note 8. oktobra 1953, se je umirila in dvostranska pogajanja o usodi STO so zastala. Na pobudo atlantskih velesil je bila v Londonu 5. oktobra 1954 sklenjena Spomenica o soglasju (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 56).

Z mirovno pogodbo določena razmejitev, in pozneje dorečena s Spomenico o soglasju, je bila ugodnejša za Jugoslavijo, saj je ta dobila večino zahtevanega ozemlja, čeprav ne tudi s Slovenci poseljenih Gorice in dela Goriške, Tržiča z okolico ter cone A nikoli oživelega Svobodnega tržaškega ozemlja. V pogajalski sklop pa kljub jugoslovanskim zahtevam niso uvrstili Beneške Slovenije, Rezijske in Kanalske doline (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 56).

Prizadeto prebivalstvo je razplet mejnega spora doživljalo drugače. Večina italijanskega javnega mnenja je z navdušenjem pozdravila vrnitev Trsta Italiji, saj je mesto preraslo v simbol dolgotrajnega diplomatskega italijansko-jugoslovanskega razmejitvenega spora. Italijani v Julijski krajini pa so doživljali izgubo Istre kot brazgotino, ki se jim je globoko zarezala v kolektivni spomin. Slovencem so zadovoljstvo nad pridobitvijo slovenskega podeželja na Krasu in v Posočju grenile neuslišane zgodovinske zahteve po Trstu in Gorici. Deloma jih je nadomestila priključitev obalnega pasu z občutno italijansko navzočnostjo na Koprskem, saj si je Slovenija z njim zagotovila izhod na morje (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 57).

Hrvaško prebivalstvo dotlej spornega ozemlja je po zaključku pogajanj v celoti pripadlo Republiki Hrvaški kot sestavni enoti jugoslovanske federacije. Medtem ko je slovenski živelj ostal v Italiji v okviru tržaške, goriške in videmske pokrajine, je italijanski živelj ostal v Jugoslaviji, čeprav se je v času Spomenice o soglasju že v veliki meri odselil z območij, ki jih je mirovna pogodba prisodila Hrvaški (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 57).

Na območjih, kjer je bila po letu 1947 ponovno vzpostavljena italijanska uprava, je vrnitev v urejene razmere preprečevalo vztrajanje pri nacionalistični drži. Deloma je ta izvirala iz zamer zaradi dogajanja med jugoslovansko zasedbo leta 1945. Na Goriškem je vrnitev italijanskih oblasti spremljal val nasilja nad Slovenci in Jugoslaviji naklonjenimi posamezniki. Italijanske oblasti so spoštovale osebne pravice Slovencev, vendar so se do njih na splošno vedle nezaupljivo. Niso podpirale njihovega narodnega razvoja. Prišlo je celo do nekaj poskusov raznarodovanja. Z razkosanjem nekdanje pokrajine je nova meja hudo oškodovala Goriško, saj je gorato zaledje Posočja ločila od njegovega ravninskega težišča. Še zlasti pa je prizadela Slovence, saj jih je ločila od rojakov. Slovence so nove razmere privedle do odločitve o graditvi Nove Gorice. Novonastalo mesto je kljub hudim oviram v poznejšem ugodnejšem ozračju navezalo stike z mestnim jedrom, ki je ostalo v Italiji in si z velikim naporom opomoglo šele proti koncu petdesetih let (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 57-58).

Slovenci v Beneški Sloveniji, Reziji in Kanalski dolini so bili v težjem položaju. Oblasti jih niso priznale kot narodno manjšino in so zato ostali brez pravice do šolskega pouka v materinščini in pravice do njene uporabe v odnosih z oblastmi. Slovenska narodna zavest je vse od zadnjih vojnih let doživljala prerod. Vzniknile so Jugoslaviji naklonjene politične težnje med prebivalstvom, ki je od nekdaj izražalo lojalnost do italijanske države. Italijansko stran je to ter tudi prevladujoče ozračje hladne vojne večinoma navajalo k sumu, da so nastale težnje izraz političnega gibanja, ki je prihajalo z one strani meje, in ne kot sad samoniklega razvoja. Zagovornike takšnih teženj so zastraševali in zapirali. V nekaterih primerih so pripadniki skrajno desničarskih in paravojaških skupin z njimi tudi fizično obračunali. Tudi slovenski duhovniki so imeli težave s civilnimi in cerkvenimi oblastmi, ker so v njih oblasti prepoznavale nosilce ohranjanja samobitnosti Beneških Slovencev, predvsem zaradi uporabe slovenščine pri dušnem pastirstvu (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 58).

Italijanska oblast se je v teh krajih vztrajno izmikala odgovornosti pri izvajanju zaščitne politike, ki naj bi bila zvesta duhu demokratične ustave. Zaradi mednarodnega položaja je prihajalo do zamud in političnih nasprotij. Zaradi njih je bila dežela Furlanija-Julijska krajina dokaj pozno ustanovljena, saj je ustavodajna skupščina njenemu avtonomnemu statutu naložila pozornejšo skrb do manjšinskih potreb (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 58-59).

V conah A in B Julijske krajine in od 1947 leta v conah A in B STO sta zasedbeni upravi delovali kot začasni. Med seboj sta se razlikovali v nekaterih bistvenih vidikih. Zavezniška vojaška uprava je bila dejansko le zasedbena oblast. Jugoslovanska vojaška uprava pa je zastopala hkrati državo, ki je to območje zahtevala zase. Ta okoliščina je vplivala na njeno ravnanje. Anglo-Američani so v coni A uvedli liberalno demokratično ureditev in ves čas obdržali popoln politični in vojaški nadzor nad svojim območjem. Sprva so skušali pritegniti k upravljanju vse politične struje. Jugoslaviji naklonjene organizacije so sodelovanje odklonile. Hladna vojna je terjala vse večji davek, saj je do leta 1948 območje ob severnem Jadranu veljalo za enega od njenih žarišč. Pozneje so Anglo-Američani pritegnili v upravo le Italiji naklonjene in protikomunistične sile. S svojimi ukrepi je zavezniška vojaška uprava zagotovila slovenskemu prebivalstvu pravico do uporabe slovenščine v javnosti in šolstvu. Hkrati pa je skušala ovirati njegove stike z matično domovino. Leta 1949 in 1952 je s svobodnimi volitvami omogočila Slovincem, da so, po več kot dveh desetletjih pregnanstva iz javnega življenja, lahko izvolili svoje predstavnike. V Trst in Gorico se je vrnil del Slovencev, ki so se med obema vojnama zatekli čez mejo. Izobraženci med njimi so prevzeli odgovorne naloge na političnem in kulturnem področju (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 59).

Vprašanje državne pripadnosti cone A je bilo do leta 1954 pomembnejše kot vsa druga vprašanja. Vnašalo je v politični boj polarizacijo, se prepletalo z razprtijami hladne vojne in hudo zavrlo oživljanje demokratičnih odnosov. Ločnica med projugoslovanskim in proitalijanskim taborom je bila narodnostne, razredne in ideološke narave. Politični razločki so do leta 1947 v vsakem izmed taborov bledeli. Močno so se v njiju razvemale nacionalistične strasti. Čeprav je narodnostni spopad še vedno ločeval duhove, so se

italijanske demokratične sile, ki so v coni prevzele politično krmilo, skušale pri svojem delovanju v glavnem ograditi do skrajne desnice. Javno so se pokazale tudi dotlej zabrisane ideološke razlike med Slovenci, ki so ustanovili stranke in skupine, nasprotne novim jugoslovanskim oblastem. Oblikovale so se težnje slovenskih in italijanskih krogov k zavzemanju za to, da bi STO polnopravno zaživel. Vsakdanje sožitje v skupnem okolju ni nikoli zamrlo. Do objave resolucije Informbiroja je vladalo v deželi tesno sodelovanje med Slovenci in mnogimi Italijani, temelječe na skupni razredni pripadnosti in izkušnji partizanskega boja. V nekaterih krogih je to spodkopalo marsikateri mit, predvsem pa tistega o naravnem nasprotju med obema narodoma. Do spora med Jugoslavijo in Informbirojem v juniju 1948 je solidarnost med italijanskimi in slovenskimi komunisti v coni A izhajala iz odločitve večinskega dela italijanskega delavstva za priključitev k Jugoslaviji kot državi, ki je gradila komunizem, čeprav so se vezi med njimi rahljale zaradi vse večjega razhajanja pri pojmovanju internacionalizma, vloge partije in drugih ključnih vprašanj. Eno izmed ključnih vprašanj je bila državna pripadnost Julijske krajine. Kljub drugačnim stališčem do nekaterih vprašanj je sodelovanje, ki sta ga komunistični partiji Italije in Slovenije razvili v skupnem boju proti fašizmu in okupatorju, ostalo tesno. Ob objavi resolucije Informbiroja, ki jo je podprla večina italijanskih komunistov, so izbruhnili nasprotja. Po njej so se pretrgali vsi medsebojni stiki in med njimi je zavladalo odkrito sovraštvo. V Jugoslaviji so mnoge italijanske komuniste, med njimi tudi istrske domačine, zaprli, jih deportirali ali izgnali. V cono A je med Slovence na Tržaškem Informbiro usodno zarezal, saj se je za Sovjetsko zvezo in proti Jugoslaviji opredelila večina levičarjev med njimi. Slovenci so bili razdeljeni v tri med seboj nasprotne in večkrat kar sovražne si tabore (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 60-61).

Cona B Julijske krajine je leta 1945 obsegala obširno ozemlje med rapalsko mejo in Morganovo črto. Italijanski živelj na območju, ki ga je upravljala slovenska oblast, je bil gosteje naseljen le v obalnem pasu. V zaledju pa je bilo prebivalstvo večinoma slovensko. Cono B STO so leta 1947 oblikovali iz obalnega pasu pri Kopru in z območja pod hrvaško upravo na območju Buj. Vojaška uprava Jugoslovanske armije je v njej del svojih pristojnosti prenesla na civilne organe ljudske oblasti. Prizadevala si je utrditi politično strukturo komunistične, do individualnih pravic brezobzirne oblasti. Jugoslovanske oblasti so v nasprotju z mandatom o začasni upravi zasedenega ozemlja, ki naj ne bi vplivala na njegovo bodočo državno pripadnost, skušale izsiliti njegovo priključitev z izvršenimi dejstvi. Slovencem so priznale narodnostne pravice, ki jih vse dotlej niso smeli uživati. Italijane pa so z zastraševanjem in nasiljem skušale prisiliti, da pristanejo na priključitev k Jugoslaviji (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 61-62).

Nova zakonodaja in prekinitev odnosov med sosednjima conama sta izpodkopali gospodarsko osnovo dotedanje vodilne družbene vloge italijanskega življa. Razkranje italijanskih vodilnih slojev je prekrojilo družbeno hierarhijo. Oblast si je prizadevala odpraviti naravna kulturna oporišča italijanske skupnosti. Ustanavljanje novih kulturnih ustanov pod strogim nadzorom oblasti, kot na primer italijanske radijske postaje, je bolj malo zaleglo. Oblast je postopno izrivala italijanske učitelje. Po letu 1948 je šolstvo z italijanskim učnim jezikom siromašila in vsebinsko vse bolj usmerjala v rahljanje vezi

italijanske narodne skupnosti z matično domovino in v njeno obrekovanje. Režimsko preganjanje vere v primeru italijanske duhovščine, ene od ključnih narodnoobrambnih dejavnikov, je nehote dobilo raznarodovalno ost. Nekateri domači aktivisti že od prvih povojnih dni niso skrivali namena znebiti se Italijanov, ki so se novim oblastem postavljali po robu. Svoj gnev nad počtetjem istrskega fašizma so znašali nad italijanskim življem. A dozdejšnja dognanja stroke ne potrjujejo pričevanj nekaterih vplivnih jugoslovanskih osebnosti, o jugoslovanskem načrtnem izganjanju Italijanov. Iz ravnanja jugoslovanskih vodstev je o takšnem načrtu mogoče sklepati šele po sporu z Informbirojem leta 1948, ko se je velika večina italijanskih komunistov v coni B kljub začetnemu, a z vse vztrajnejšimi pomisleki prepredenemu sodelovanju z oblastmi izrekla proti Titovi partiji. Ljudska oblast se je odpovedala dotedanji politični usmeritvi v slovansko-italijansko bratstvo, ki je v okviru jugoslovanske socialistične države dopuščala obstoj politično in družbeno zrešetanega ter z režimsko ideološko usmeritvijo in narodno politiko sprijaznjenega italijanskega življa. Jugoslovanska oblast je z vse večjo naklonjenostjo spremljala odhajanje Italijanov iz domačih krajev. V njenem ravnanju do italijanske narodne skupnosti so se vse izraziteje zrcalila nihanja v pogajanjih o usodi STO. Ob volitvah leta 1950 in ob tržaški krizi leta 1953 se je ponovno razvnelo nasilje. Prisilno so odstranjevali nezaželene osebe. To so spremljali ukrepi za zapiranje meje med obema conama. Doseljevanje Jugoslovancev v dotlej povsem italijanska mesta je predrugačilo narodno podobo cone B. V koprskem okraju je zaradi vsega tega prihajalo do številčno sicer omejenega, vendar pa nenehnega odseljevanja prebivalstva. Pobegi in odhodi pa so se povečali zlasti na začetku petdesetih let. V narodni skupnosti se je utrjal plaz, ko so Italijani po sklenitvi Spomenice o soglasju leta 1954 obupali nad možnostjo, da bi se razmere zanje utegnile izboljšati. Oblasti so kljub obvezam, ki jih je nalagala Spomenica o soglasju, vztrajale pri prejšnjem odnosu. Spomenica pa je obenem določila časovno omejen rok z možnostjo opcije za Italijo (Poročilo slovensko-italijanske komisije, 2001, str. 61-62).

V zgodovinskih virih se govori o eksodusu po drugi svetovni vojni, vendar je v resnici šlo za zaporedje več manjših in večjih eksodusov, ki so se dogajali med 1945 in 1956. Nekateri so odhajali na podlagi pravice do opcije v korist italijanskega državljanstva, kar sta omogočila Pariška mirovna pogodba in Londonski memorandum. Nekateri pa so zbežali na skrivaj na vse možne načine, tudi kot skriti potniki na ladjah. To množično odhajanje je bil odgovor italijanskega ljudstva, v manjšem deležu tudi slovenskega in hrvaškega, živečega na območju Istre, na radikalno spremembo svojih eksistenčnih pogojev zaradi politike jugoslovanske komunistične oblasti (Moscarda, Oblak, 2006, str. 578).

Komac ob proučevanju povojnih odnosov med eksodusom izpostavlja dvom, ali so bile odločitve za opcijo povsem prostovoljne ali pa so nove oblasti, na neposreden in posreden način, prebivalstvo, ki je imelo pravico do te opcije, silile k temu dejanju. Obstajajo določeni indici v prid tezi, da so se politični upravitelji v slovenskem delu cone B nagibali k takšni rešitvi, ki bi privedla do odhoda čimvečjega števila oseb italijanske narodnosti (Komac, 2002, str. 81).

V zvezi z eksodusom velja omeniti dejstvo, da so naseljevali optante za italijansko državljanstvo načrtno naseljevali na narodnostno strnjen poselitveni prostor Slovencev v Italiji. Omogočali so jim zaposlovanje v državnih službah, s čimer so ohranjali idejo revanšizma do Jugoslavije in po letu 1990 do Slovenije. To nam v veliki meri pojasni težavno dogovarjanje Slovenije z Italijo (Komac, 2002, str. 81). Namen upravne znanosti je proučevanje in raziskovanje uprave ter sinteza spoznanj različnih znanstvenih disciplin o fenomenu uprave, zato da se izboljšata organizacija in delovanje ter zagotovi učinkovitost njenega delovanja.

3 PARIŠKA MIROVNA POGODBA

Pariška mirovna pogodba je bila podpisana 10. februarja 1947 v Luksemburški palači v Parizu. Veljati je začela 15. septembra istega leta, ko so tudi Zveza sovjetskih socialističnih republik, Združeno kraljevstvo Velike Britanije in Severne Irske, Francija in Združene države Amerike v skladu z 90. členom deponirale listine o ratifikaciji pri vladi francoske republike. Nastala je po dveh letih pogajanj, sporov in včasih že brezupnih položajev med zavezniškimi in pridruženimi silami na eni in Italijo na drugi strani. Podpisalo jo je 21 držav, vendar v različnih obdobjih. Federativna ljudska republika Jugoslavija je deponirala listine o ratifikaciji že 4. septembra 1947, vendar je zgodovinski datum veljave ratifikacije 15. september. Takrat so podpise deponirale tudi Združene države Amerike, Francija, Združeno kraljevstvo Velike Britanije in Severne Irske, Zveza sovjetskih socialističnih republik, Italija, Indija in Kanada. Češkoslovaška, Grčija, Južnoafriška unija, Etiopija, Kitajska, Nova Zelandija, Poljska, Avstralija, Belgija, Brazilija in Nizozemska pa so listine o ratifikacije deponirale v kasnejšem obdobju. Albanija in Mehika sta kasneje deponirali listine o pristopu (PMP, 1979, str. 2).

Za Slovenijo so najpomembnejši del Mirovne pogodbe z Italijo določbe o mejah. Z njim so bile odpravljene krivice, nastale z Rapalsko pogodbo iz leta 1920, po kateri je obširen del popolnoma slovenskega avtohtonega ozemlja pripadel Italiji. Vendar pa Mirovna pogodba ni načrtala sedanje slovensko-italijanske meje v celoti (PMP, 1979, str. v).

»S Pariško mirovno pogodbo je bilo ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje (STO) in Slovenci smo dobili dostop na odprto morje, od reke Timave do reke Mirne. Svobodno tržaško ozemlje je bilo razdeljeno na dve cona – cono A in cono B. Uradna jezika v obeh conah sta bila slovenski in italijanski. V Coni B Svobodnega tržaškega ozemlja je bilo ustanovljeno Istrsko okrožje s sodiščem v Kopru, ki je segalo na jugu do reke Mirne. Sestavljala sta ga okraja Koper in Buje, Občina Piran je obsegala tudi Kaštel in Savudrijo, skupaj 7.973 hektarjev slovenskega ozemlja.« (Zveza domoljubnih društev Hervardi, 2012).

Pariška pogodba je vsaj delno popravila krivico, ki je bila storjena slovenskemu ozemlju z Rapalsko pogodbo, vendar pa je razpolovila goriško območje, ki je bilo stoletja gospodarsko, politično in kulturno strnjena enota (Kacin-Wohinz in Pirjevec, 2000, str. 121).

Ključni je 3. člen prvega dela, torej ozemeljske klavzule, kjer se natančno določa meja med Italijo in Jugoslavijo ter meja med Italijo in Svobodnim tržaškim ozemljem. (PMP, 1997, str. 5-6) Poleg tega je pomemben 22. člen, ki določa mejo med Jugoslavijo in Svobodnim tržaškim ozemljem. Tržaško ozemlje ustanavlja 21. člen te mirovne pogodbe (PMP, 1997, str. 13-14).

Svobodno tržaško ozemlje je bilo ustanovljeno na delu nekdanjega italijanskega ozemlja, o katerem se v okviru pogajanj za mirovno pogodbo z Italijo zavezniki iz druge svetovne vojne niso uspeli dogovoriti kot poseben subjekt mednarodnega prava. Obsegalo je del

sedanjih obalnih občin Kopra, Izole in Pirana, del občine Buje, Umag in Novigrad ter območje Trsta z okolico. Razdeljeno je bilo na cono A in cono B. Leta 1946 so se Združene države Amerike, Velika Britanija in Sovjetska zveza, sporazumele o tem vprašanju zaradi nesoglasij med Italijo in Jugoslavijo. Svobodno tržaško ozemlje kot pravni subjekt ni moglo obstajati dolgo. Leta 1953 se je zavezniška anglo-ameriška uprava odločila, da prepusti cono A Italiji. To je povzročilo množične demonstracije v Trstu in v Jugoslaviji. Obstajala je možnost, da bi lahko celo prišlo do vojaškega posega jugoslovanske vojske (Devetak, 1999, str. 207-208).

S to pogodbo je zagotovljena tudi možnost optiranja, ki jo zagotavlja 19. člen. 2. alineja tega člena pravi: »Vlada države, na katero je preneseno ozemlje, omogoči v treh mesecih od začetka veljavnosti te pogodbe z ustrežno zakonodajo vsem osebam iz prvega odstavka, starejšim od 18 let, katerih običajni jezik je italijanski, pravico, da optirajo za italijansko državljanstvo v obdobju enega leta od začetka veljavnosti te pogodbe.« (PMP, 1997, str. 12). Italijanska propaganda in nasilje »slavokomunistov« v Jugoslaviji so naredili svoje.

Ključna točka te pogodbe je gotovo tudi Priloga VI, saj je v njej vsebovan Stalni statut Svobodnega tržaškega ozemlja (PMP, 1979, 63-65).

Naj navedem nekaj ključnih členov statuta.

- Člen 3.1. je določal, da se Svobodno tržaško ozemlje demilitarizira in razglasi za nevtrarno.
- Člen 6.1. je določal, da italijanski državljani, ki so imeli 10. junija 1940 stalno prebivališče na območju znotraj meja STO, in njihovi otroci, rojeni po tem datumu, postanejo prvotni državljani STO s polnimi državljanskimi in političnimi pravicami. Ko postanejo državljani STO, izgubijo italijansko državljanstvo.
- Člen 7. je vseboval določbo, da sta uradna jezika STO italijanščina in slovenščina. Ustava je določala, v katerih okoliščinah se lahko hrvaščina uporablja kot tretji uradni jezik.
- Člen 9. je določal organe oblasti, in sicer guvernerja, vladni svet, ljudsko skupščino, ki jo izvolijo prebivalci Svobodnega ozemlja, ter sodni zbor.
- Člen 11.1. je določal, da guvernerja imenuje Vrhovni svet OZN po posvetovanju z vladama Jugoslavije in Italije. Guverner ne sme biti državljan Jugoslavije, Italije ali STO. Imenuje se za pet let in je lahko ponovno imenovan.

Različni zgodovinski viri trdijo, da ni bilo mogoče doseči enotnega mnenja o guvernerju, zato STO ni moglo zaživeti tako, kot je bilo načrtovano. Zaradi nesoglasij med Italijo in Jugoslavijo in v Varnostnem svetu OZN guverner ni bil nikoli imenovan. Določbe Mirovne pogodbe s Svobodnim tržaškim ozemljem niso bile popolnoma uresničene in zaradi tega so to ozemlje na podlagi Priloge VII upravljala zavezniška vojaška poveljstva vse do podpisa Memoranduma o soglasju. Anglo-ameriško vojaško poveljstvo je upravljalo cono A, jugoslovansko pa cono B (PMP, 1997, str.vi).

Ob 50-letnici Pariške mirovne pogodbe je Devetak v članku povzemal ugotovitve Jevnikarja, da je le-ta res privedla do združitve velikega dela Primorske z matično domovino, vendar v zgodovinskem spominu zamejcev ostaja to hud šok. Jevnikar je poudaril nasilje, ki so ga bili deležni samostojni kulturni, prosvetni in politični delavci, ki so razmišljali drugače, kot je veleval poveljni režim v Sloveniji. Izpostavil je dejstvo, da mlajši rod manjšine sploh ne pozna osnovnih dogodkov manjšinske zgodovine v preteklosti, saj v šolskih programih taka vsebina ni predpisana (Devetak, 1997, str.10).

4 EKSODUS ITALIJANOV TER DRUGIH PREBIVALCEV IZ JUGOSLAVIJE V ITALIJO (1947-1954)

Lilliana Ferrari je v publikaciji Zgodovina eksodusa – Istra 1945-1956 izpostavila dve tezi, ki naj bi prevladovali v pojmovanju eksodusa.

- Jugoslovani so načrtno preganjali Italijane, da bi potem lažje utemeljevali svoje ozemeljske zahteve.
- Trajna agresivnost Slovanov proti Italijanom je posledica lastne borne zgodovine in preteklosti v nasprotju z veličastnim narodom (Ferrari, 1980, str. 84-86).

Italijanska vlada je lastno podobo gradila dolga leta na t.i. mučeništvu Italijanov, ko so zapuščali svoje rodne vasi. Res je potrebno izpostaviti, da je jugoslovanska stran nemalokrat ravnala s temi ljudmi vse prej kot prijazno, a je potrebno razumeti tak način jugoslovanske strani po drugi svetovni vojni, težko pa ga je dostojno opravičevati.

Različne italijanske domoljubne organizacije, ki se ukvarjajo z optantskim problemom, navajajo, da se je iz Istre in Dalmacije izselilo okoli 350.000 Italijanov. Zgodovinarji trdijo, da je ta številka prevelika. Izsiljevanje se je množično razvilo po letu 1947. Kot sem že omenila, je tudi Statut STO-ja omogočal prosto optiranje. Položaj je bil težak in hkrati dvorezen. V Italiji je imela zelo močno podporo Komunistična partija Italije, zato so zahodne sile v strahu pred komunizmom spodbujale Krščanske demokrate. Jugoslavija pa je po drugi strani računala, da bo lažje določati mejo, če bi na volitvah zmagala levica. To se ni zgodilo, ker je ameriški propagandni aparat pomagal na vse pretege italijanskim krščanskim demokratom, zlasti s finančnimi sredstvi pri ponovnem obnavljanju infrastrukture. V ta stroj propagande je Italija zajela tudi »novačenje« Italijanov iz Istre, Kvarnerja in Dalmacije, da se preselijo v Italijo, kajti tam naj bi se cedila mleko in med. Za Jugoslavijo je bil eksodus italijanskega in drugega prebivalstva vse prej kot dobro znamenje. Ne samo to, da je z eksodusom Jugoslavija izgubila velik del intelektualnega kapitala, ampak se je z eksodusom Jugoslaviji kazal tudi slab položaj na socialnem in osebnotnem nivoju. Napačna je predpostavka, da so bežali le tisti, ki »niso imeli čiste vesti«. Problem prebežništva je Jugoslavija dolga leta prikazovala v luči, češ da so bežali samo tisti, ki so bili sovražno nastrojeni proti novi domovini (agenti tujih služb) ali pa tisti, ki so se bali, da bi jih pod novo oblastjo zadela roka pravice. Iz osebnih pričevanj ljudi izhaja, da je marsikdo mnogokrat bežal le zato, ker so jim obljubljali dodatni kapital in denar ter boljše življenjske pogoje, čeprav je bila stvarnost na drugi strani meje nemalokrat težka in v popolnem nasprotju z obljubljenim (Ferrari, 1980, str.84-86).

Prebivalci okraja Koper so bili o sprejetju Londonskega memoranduma in o njegovi vsebini obveščeni preko različnih medijev. V odgovor na sporazum so se pred občinskimi zgradbami istrskih mest pojavile vrste, saj so prebivalci tega prostora, ki so želeli oditi v Italijo, želeli izpolniti obrazce, ki so bili potrebni za pridobitev dovolilnice za odhod (Gombač, 2005, str. 296).

Ob tej temi je zanimivo brati različne pripovedi osemnajst ali kakšno leto več starih optantov, ki v svojih zapisih objokujejo Istro kot svojo rodno zemljo, in izpovedi teh mladih mož in žena o trpljenju njihovih staršev, rojenih npr. leta 1960, in njih samih, saj še vedno čutijo s Piranom, Koprom, Izolo in ostalimi obalnimi kraji.

Združenje Istranov v Trstu hrani v svojih arhivih izdaje časopisa *Il grido dell' Istria*, ki je izšel 13. septembra 1946. Ta je objavljala nevarnosti za italijansko govoreče prebivalce v Istri. Poročal je o umorih, grožnjah in nasilju na istrskem območju in opozarjal na posledice sprejema Pariške mirovne pogodbe še pred njeno potrditvijo. Na tretji strani omenjenega časopisa je moja pozornost vzbudil članek, ki je govoril o dejstvu, da je veliko italijanskih delavcev v Istri verjelo, da komunizem prinašajo osvobodilne čete, zato so jim bili naklonjeni. V nadaljevanju ugotavljajo, da so Istrani hitro spregledali, da se pod progresistično teorijo skriva zlobni nacionalizem. Glede na takšne ugotovitve delavsko ljudstvo predvsem v Izoli, Piranu in Rovinju ni več dajalo podpore težnjam Jugoslavije po osvojitvi tega območja. Opozarjali so, da bo v primeru sprejetja Mirovne pogodbe 180.000 Istranov izgubilo prostost ali življenje ter bodo primorani izbirati med smrtjo, deportacijo ali eksodusom (Unione degli Istriani, 2012).

Boris Filli je v svoji publikaciji *Da ne bi pozabili: Slovenija ni nikomur nič dolžna iz leta 1994* izpostavil svoje videnje izseljevanja Italijanov v Italijo po 2. svetovni vojni. »Italija trdi, da jih je bilo 350.000. Ta številka ni realna in tudi ne resnična. Predvsem niso v Italijo odhajali samo Italijani, ampak tudi Hrvatje in Slovenci.« (Filli, 1994, str.5).

»Kategorij odhodnikov je bilo več. Nekateri ljudje so bežali čez mejo nezakonito. Med njimi je bilo veliko Jugoslovanov iz spodnjega dela države, Slovencev in Hrvatov iz Istre, pa tudi Slovencev iz slovenskega Primorja. Iz Bovca je neke noči zmanjkala skupina okrog 30 fantov. Nekateri ljudi je takrat oblast preganjala. Na žalost so morali prenašati težave sistema ne le Italijani, temveč tudi drugi naši sonarodnjaki. Med njimi je bilo več takih, ki so zato raje odšli čez mejo. Zgodovinsko politično napako je Italija naredila, ko je v globokem prepričanju, da so časi dozoreli, sprožila veliko kampanjo vabljenja svojih ljudi v »mater domovino«. Italijanski politiki so pričakovali, da bo v sistemu hladne vojne med Vzhodom in Zahodom prišlo do prvovrstnega mednarodnega škandala, ker prebivalstvo nekega predela množično zapušča svoje domove, beži iz socialistično nemogočega okolja in se zateka pod okrilje demokracije. Kot češnje, ki ena drugo povlečejo, so ubogi ljudje iz cone B odhajali v Italijo. Na vozovih so peljali, kar so imeli premoženja. V Trstu so jih dajali v začasna taborišča, pogosto vso družino v en sam prostor. Še barak je bilo premalo. Veliko je bilo Italijanov, pa tudi Hrvatov, Slovencev. Največ jih je šlo iz Istre, precej pa tudi iz drugih delov slovenskega Primorja. Takrat je namreč veljal pravilnik o opciji oseb iz območja, ki je bilo po mirovni pogodbi z Italijo priključeno k Federativni ljudski republiki Jugoslaviji (cona B). Po tem pravilniku so se lahko prebivalci cone B odločili, da bodo šli živeti v cono A in da bodo zadržali italijansko državljanstvo tako, kot so ga imeli na začetku vojne. Enako so se Slovenci iz cone A lahko opredelili za življenje v cono B in prevzem jugoslovanskega državljanstva. V ta namen so morali dati pred domačimi oblastmi, kjer so živeli, posebno izjavo (opcijo), s katero so se odločili za ta korak. Nekateri so to storili iz strahu pred komunističnim režimom, največ pa je bilo

nevednežev, ki so sledili italijanski propagandi. Nato so tam dolgo, silno nezadovoljni, živeli v nemogočih razmerah. Nič čudnega, da so svojo jezo stresali nad Jugoslavijo, njenim režimom in zdaj nad Slovenijo. Da so polni domotožja, je jasno in razumljivo. Vendar pa je tudi res, da je veliko Italijanov ostalo v Jugoslaviji (v slovenski Istri približno 2.000) in da so vsa leta delili s Slovenci in Hrvati težave takratnega političnega sistema, pa tudi zadoščenja in pravice. Ni namreč mogoče oporekati dejstvu, da smo vsaj v Sloveniji uredili razmerja do manjšine vzorno in da smo našim državljanom italijanske narodnosti vsa leta dajali vse, kar smo mogli.« (Filli, 1994, str.8).

Cilj eksodusa je bila predvsem Italija, vendar vedno to ni bilo mogoče. Vzrokov je bilo več, materialno stanje Italije, pomanjkanje dela pa tudi politične odločitve. Veliko prebežnikov je odšlo tudi v Avstralijo, Kanado (Pupo, 2005, str. 205).

Filli je celo izrazil mnenje, da je Slovenija državljanom italijanske narodnosti dajala malo več kot domačim ljudem.

»Obstaja dejstvo, da je italijanska diplomacija naredila veliko napako. Ne le, da se Zahod ni zanimal za dogodek in seveda ni sprožil svete vojne zoper socialistično Jugoslavijo zaradi »pregona« Italijanov. Titova politika mu je celo prijala in Jugoslavija je mirno obstala kot priročen tampon med Zahodom in Vzhodom. Italiji pa je ostal v rokah vroč krompir tisočev optantov iz cone B, ki jih je privabila »domov«, problemi njihovega zaposlovanja, odškodnin za opuščeno premoženje v coni B, njihovo domotožje in jeza ter grenak okus, ker so ga neznansko polomili. Nič čudnega, da jim ta problem še danes ne da miru.« (Filli, 1994, str.8).

5 MEDNARODNO PRAVNO VARSTVO ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI V SLOVENIJI

5.1 LONDONSKI SPORAZUM

Vodje štirih delegacij, ki so sodelovali na londonskih razgovorih, so 5. oktobra 1954 ob 13. uri v Carlton Housu parafirali Memorandum o soglasju, ki je ukinil vojaško upravo na obeh področjih, ob istočasnem umiku angloameriških čet iz cone A Svobodnega tržaškega ozemlja. Jugoslavija in Italija sta v korist Jugoslavije z manjšo spremembo Morganove črte sprejeli obstoječo ozemeljsko razdelitev. Italijanska civilna uprava se je raztegnila na cono A STO, jugoslovanska pa na cono B STO. Bistveni pomen te rešitve za Jugoslavijo je v tem, da so vse prizadete strani stvarno priznale, da brez upoštevanja interesov in privolitve Jugoslavije rešitev tržaškega vprašanja ni mogoča. Kompromisno rešitev je bilo moč doseči le z dosegom ravnotežja med jugoslovanskimi in italijanskimi zahtevami. Zahodne velesile so se izrecno izjavile o coni B STO, ko so vlade ZDA, Velike Britanije in Francije objavile izjave, da ne bodo nudile nikakršne podpore niti zahtevam Jugoslavije niti Italije glede ozemlja, ki je pod suverenostjo ali upravo ene izmed njih (Jeri, 1961, str. 290).

Sporazum je bil sad dolgotrajnih pogajanj, z njim je bilo odstranjeno žarišče sporov in trenj med Italijo in Jugoslavijo. Vseboval je 9 členov z dodatki, s katerimi je rešil tri temeljna vprašanja: razdelil je STO, obljubil je svobodno pristanišče za zaledje (Trst) in vseboval zagotovila za zaščito narodnostnih manjšin.

Poleg Memoranduma (Spomenice) o soglasju s prilogami so paket sporazumov, sprejetih 5. oktobra 1954, sestavljali tudi Posebni statut za zaščito manjšin, spisek obstoječih šol, izmenjano pa je bilo tudi več pisem med veleposlanikoma Italije in Jugoslavije.

Prvi dokument, ki je sistematično uredil vprašanje rabe slovenščine na Tržaškem, je bil Londonski memorandum (spomenica) o soglasju. Parafiran je bil s strani predstavnikov Italije, Jugoslavije, ZDA in Velike Britanije 5. oktobra 1954 v Londonu. Ta dokument je nastal kot kompromisna rešitev zapletajočega se položaja na meji. Zavezniški sili ZDA in Velika Britanija sta odstopili od svoje prvotne namere, da bi celotno Svobodno tržaško ozemlje pripadlo Italiji, saj so videli v novem vodstvu Jugoslavije bojovnika zoper prevelik sovjetski pritisk na zahod. Obveljal je dogovor, da Jugoslavija prizna legitimnost italijanske uprave v coni A, sama pa ohrani upravo v coni B. Slednja je bila kasneje razdeljena med Slovenijo in Hrvaško, kar je predstavljalo priključeno ozemlje. Italija pa Londonskega memoranduma ni jemala resno. Rimska vlada ga ni nikoli posredovala v odobritev parlamentu, zato ni postal pravno veljavni dokument (Pirjevec Jože, 2000, Italija in Slovenci, spremno besedilo h knjigi M. Kosina, Diplomacija z Italijo 1991-96, str. 344-346).

Pomen londonskega sporazuma za pravice manjšin je izražen predvsem v integralnem delu, in sicer v posebnem statutu.

Poseben statut je na recipročni osnovi zagotovil narodnostne pravice manjšinam na območju bivšega Svobodnega tržaškega ozemlja oziroma na področjih, ki so prišla pod italijansko oziroma jugoslovansko upravo. Obe državi sta se zavezali, da se bosta pri upravljanju svojih področij ravnali po načelih Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki jo je sprejela Generalna skupščina OZN 10. decembra 1948. To dejansko pomeni, da sta se stranki pogodbenici za območje, na katero se je Posebni statut nanašal, mednarodnopravno zavezali spoštovati vsebino določil splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah, kot mednarodno pravno obvezo, čeprav deklaracija sama po sebi ni formalnopravno obvezujoč dokument (Petrič, 1977, str. 244).

Posebni statut vsebuje materialnopravne določbe o pravicah manjšin ter zagotavlja enakost obeh manjšin:

- v temeljnih človekovih pravicah in svoboščinah;
- pri opravljanju javnih služb, funkcij, poklicev in časti;
- z vstopanjem v javne in upravne službe;
- v odnosu do opravljanja dejavnosti in poklicev na raznih področjih kakor tudi pri vodenju poslov gospodarskih združenj in organizacij v te namene;
- pri uporabi svojega jezika in
- na področju socialnega skrbstva in pokojnin.

Določa tudi posebne pravice obeh manjšin na področjih tiska, prosvete in kulture, pravico do pouka v maternem jeziku v otroških vrtcih in v osnovnih srednjih ter strokovnih šolah, stalnost učnega osebja in jamstvo, da bodo učni programi v skladu z narodnostno naravo učencev, uporaba jezika v odnosih z oblastmi, dvojezični javni napisi in zajamčen gospodarski razvoj ter prepoved spreminjanja meja osnovnih upravnih enot z namenom ogrožanja etnične sestave teh enot.

Na temelju statuta je deloval Mešani jugoslovanski-italijanski odbor za manjšine. Njegova naloga je bila spremljanje udejanjanja določb statuta, obravnava zadevnih konkretnih problemov in razvijanje sodelovanja v korist manjšin.

Londonski memorandum je formalno prenehal veljati z ratifikacijo Osimskega sporazuma leta 1977.

V Občini Piran smo za obeležitev 50. obletnice Londonskega memoranduma, ki je Sloveniji odprl dostop do morja, poleg križišča v Luciji odprli park Istra. V parku smo uredili zelenico, znotraj katere smo postavili šest kamnitih blokov istrskega kamna kirmenjaka, ki so jih obdelali študentje pod strokovnim vodstvom akademskega kiparja Mirka Bratuše. Zelenico smo zasadili zgolj z avtohtonimi rastlinami, namestili klopi za posedanje in uredili

pitnik z vodo.različnih znanstvenih disciplin o fenomenu uprave, zato da se izboljšata organizacija in delovanje ter zagotovi učinkovitost njenega delovanja.

Slika 1: Detajl Osamelcev v parku Istra

Vir: lasten (2012)

Slika 2: Osamelci v parku Istra

Vir: lasten (2012)

5.2 OSIMSKI SPORAZUMI

Pariška mirovna pogodba in Londonski memorandum nista dokončno rešila vseh odprtih vprašanj med državama. Glede na to je bilo potrebno ta urediti v novem aktu, s sprejemom Osimskih sporazumov. Osimski sporazumi so mednarodno pravni akti, ki sta jih podpisali Socialistična federativna republika Jugoslavija in Republika Italija 10. novembra 1975 v italijanskem mestu Osimo. Leta 2010 je preteklo že 35 let od podpisa teh izredno pomembnih sporazumov. Osimski sporazumi so z izmenjavo ratifikacijskih listin začeli veljati 2. aprila 1977. Slovenija in Italija sta si 31. julija 1992 izmenjali note in s tem potrdili njihovo nadaljnjo veljavnost. Tudi v današnjem času so Osimski sporazumi še vedno ena izmed najpomembnejših in ključnih mednarodnih pogodb med Slovenijo in Italijo.

Osimski sporazumi so v času njihovega nastanka predstavljali enega temeljnih pravnih aktov med Jugoslavijo in Italijo. Z njimi so bila rešena vsa odprta vprašanja, med njimi dokončna ureditev poteka državne meje. Okoliščina, ki je bila izredno pomembna za dokončno ureditev meje med državama, je bil sprejem Listine o varnosti in sodelovanju v Evropi, sprejete na konferenci v Helsinkih leta 1975. V listini je bilo sprejeto načelo o nedotakljivosti obstoječih meja v Evropi. Sprejeti sporazumi so bili ocenjeni kot prvo neposredno izpolnjevanje teh načel. Z uveljavitvijo sporazumov je bila ustvarjena trdna osnova za višjo stopnjo sodelovanja med sosednjima državama. Številni projekti, ki so zelo konkretno prispevali k razvoju obmejnih območij in k poglobljanju medčloveških odnosov, so bili lahko uresničeni le na osnovi določb Osimskih sporazumov. Bili so izjemnega pomena predvsem za prebivalce v obmejnem prostoru. Za obmejno območje je bil najpomembnejši Sporazum o pospeševanju gospodarskega sodelovanja med Socialistično federativno republiko Jugoslavijo in Republiko Italijo. Predvideval je izgradnjo ceste v Goriških Brdih, izkoriščanje voda Soče, Idrijce in Timave za proizvodnjo električne energije in namakanje, izgradnjo plovne poti Tržič-Gorica-Ljubljana, izgradnjo mejnih prehodov, izgradnjo avtocestnih povezav med Slovenijo in Italijo ter sodelovanje pristanišč severnega Jadrana, razvoj obmejnega sodelovanja ter poglobitev gospodarskega sodelovanja med državama (MZZ, 2010).

Osimske sporazume sestavljajo trije temeljni dokumenti:

- Pogodba med Socialistično federativno republiko Jugoslavijo in Republiko Italijo,
- Sporazum o pospeševanju gospodarskega sodelovanja med Socialistično federativno republiko Jugoslavijo in Republiko Italijo,
- Protokol o prosti coni ter 16 dodatkov.

Določila prvo navedene pogodbe so politične narave in se nanašajo na določitev državne meje in na vprašanja, povezana z mejo. Z mirovno pogodbo z Italijo iz leta 1947 državna meja s SFRJ namreč ni bila v celoti določena. Z mirovno pogodbo je bilo ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje (STO), razdeljeno na cono A, ki je bilo pod anglo-ameriško vojaško upravo, in cono B, ki je bilo pod jugoslovansko vojaško upravo. S Spomenico o soglasju iz leta 1954 (t.i. londonski sporazum) je STO prenehalo obstajati. Določila pogodbe urejajo mejo na kopnem in na morju ter postopke za njeno določitev na samem zemljišču. Posebnega pomena so tudi določila, ki urejajo državljanstvo. Ravno tako je pogodba uredila izplačilo odškodnine za odvzeto imetje, morebitno preselitev in socialno zavarovanje oseb z območja cone A in B STO.

Posebnega pomena je 8. člen te pogodbe, ki določa, da bo s prenehanjem veljavnosti Posebnega statuta, priloženega k Londonski spomenici o soglasju iz leta 1954, vsaka stran ohranila v veljavi notranje ukrepe, ki jih je že sprejela pri izvajanju omenjenega statuta, in da bo v okviru svojega notranjega prava zagotovila pripadnikom manjšin enako raven varstva, kot jo je določal omenjeni statut. Sporazum o pospeševanju gospodarskega sodelovanja in Protokol o prosti coni pa sta uredila nekatera gospodarska vprašanja, ki naj bi pospešila medsebojno gospodarsko in tehnično sodelovanje s ciljem izboljšanja življenjskih razmer obmejnega prebivalstva. Predvidela sta ustanovitev proste carinske

cone pri mejnem prehodu Fernetiči, ki pa ni bila nikdar realizirana. Opredeljeno je bilo tudi sodelovanje na področju vodnega gospodarstva, cestnih in vodnih povezav, varstvo Jadrana pred onesnaženjem in sodelovanje pristanišč.

Za uresničevanje Osimskih sporazumov je bilo ustanovljenih dvanajst mešanih komisij. Večina določb Osimskih sporazumov je bila uresničena.

Za izvajanje sporazuma so bili med državama sklenjeni še nekateri drugi mednarodni akti, med drugim sporazum o odškodnini za nacionalizirano oziroma odvzeto premoženje v nekdanji coni B. Noveliran je bil tudi videmski sporazum o obmejnem osebnem prometu. Zgrajeni sta bili sabotinska cesta in cesta po Kolovratu, odprtih in prekvalificiranih je bilo več mejnih prehodov. Večina mešanih komisij sedaj še vedno uspešno deluje, posebnost je tristranska komisija za varstvo Jadrana, kjer kot tretji partner sodeluje poleg Italije in Slovenije tudi Republika Hrvaška.

Opuščena projekta sta bila izgradnja vodne poti med severnim Jadranom in Donavo ter oblikovanje proste carinske cone. Prvi je bil opuščen zaradi gospodarske in ekološke vprašljivosti, drugi pa na željo italijanske strani. Pomembno pa je omeniti, da je v pripravi nov sporazum o vzajemnem priznavanju diplom in strokovnih naslovov, doseženih na univerzah in visokošolskih ustanovah. Odprto pa ostaja še vprašanje vrnitve kulturne dediščine in arhivov.

Ob vključitvi Slovenije v Evropsko unijo so ostali v celoti v veljavi tako osimski kot tudi drugi dvostranski sporazumi, sklenjeni z Italijo. Kot sem že predhodno omenila, pa se nekatera določila že prej niso izvajala (prosta cona, vodna pot Jadran – Donava). Tudi ukinitve meje med državama ni v ničemer posegla v veljavnost Osimskih sporazumov kot enega najpomembnejših mednarodno pravnih aktov, ki sta ga državi sklenili, da bi uredili medsebojne odnose po drugi svetovni vojni.

Republika Slovenija si prizadeva uresničevati vsebino mednarodnih dokumentov in dokumentov, ki zadevajo italijansko samoupravno narodno skupnost v Republiki Sloveniji.

6 PRAVNA UREDITEV VARSTVA ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI IN NJENIH PRIPADNIKOV V REPUBLIKI SLOVENIJI

6.1 USTAVNI TEMELJI

Eden izmed najpomembnejših dejavnikov pri ugotavljanju položaja manjšin je prav gotovo pravna ureditev države. Ustava predstavlja temelj pravnega reda v državi.

Urejenost položaja v ustavi je pomembna za obe strani. S stališča manjšinskih skupnosti je pomembna zato, ker jim ustava bolj trdno (čeprav manj podrobno) kot zakoni in drugi predpisi zagotavlja pravice in možnosti za ohranjanje in razvijanje njihove identitete. S stališča države pa je takšna ureditev smiselna, saj si država s tem zagotovi večje možnosti pridobitve lojalnosti širšega kroga državljanov (Bešter, 2001, str. 5).

Sklop posebnih manjšinskih pravic ni nastal šele z nastankom samostojne države Slovenije (Komac, 1999, str. 37). Ustavnopravna ureditev zaščite italijanske narodne skupnosti v Sloveniji, bivši jugoslovanski republiki, se je izoblikovala postopoma. Temelje današnjega manjšinskega varstva so postavili naslednji pravni akti: Ustava Jugoslavije in Ustava Republike Slovenije leta 1963, Ustava Jugoslavije in Ustava Slovenije iz leta 1974 ter ustavni amandmaji s konca osemdesetih let.

Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) in ustave njenih socialističnih republik iz leta 1963 so za označevanje narodnih manjšin uvedle pojem narodnost, s čimer naj bi poudarile enakopravnost teh etničnih skupnosti in nadomestili pojem manjšina, ki ima lahko tudi negativen vrednostni prizvok (Žagar, 1998, str. 162).

Ustava Socialistične republike Slovenije (Uradni list SRS, št.10/63) iz leta 1963 je v 77. členu italijanski in madžarski narodnosti zagotavljala enakopravnost, možnost vsestranskega razvoja in napredka, skrb za razvoj šolstva, tiska, radia in kulturno-prosvetnega dela narodnosti in potrebno pomoč za te namene. Ustava SFRS in ustava SRS iz leta 1963 sta v ureditev varstva narodnih manjšin v Sloveniji vpeljali koncept narodnostno mešanega območja.

Na osnovi ustave iz leta 1974 je ustavna ureditev v Sloveniji v zaščito in urejanje položaja avtohtonih narodnih manjšin vključila elemente koncepta, ki manjšino obravnava kot subjekt in izrecno določa obveznosti države za uresničevanje posebnih pravic manjšin (Žagar, 1998, str. 163). S 1. členom ustave SRS iz leta 1974, ki opredeli SRS kot državo »... delovnih ljudi in občanov, slovenskega naroda in italijanske in madžarske narodnosti«, italijanska in madžarska narodna manjšina pridobita status konstitutivnega elementa slovenske republike, skupaj s pripadniki slovenskega naroda. V sedanji ustavi je uporabljen izraz »italijanska in madžarska narodna skupnost«. Temeljna razlika med ustavo SRS iz leta 1974 in Ustavo RS iz leta 1991 je redukcija statusa narodne manjšine iz

konstitutivnih elementov države na priznavanje obstoja narodnih manjšin (Sušnik, 2000, str. 71).

Posebne pravice italijanske in madžarske narodnostne skupnosti je urejal predvsem 250. člen. Vanj so vključili naslednje pravice: pravico do svobodne uporabe svojega jezika in izražanja, pravico do razvoja svoje kulture in ustanavljanja organizacij v ta namen, enakopravnost jezika, vzgojo in izobraževanje pripadnikov narodnosti na teh območjih potekata tudi v jeziku narodnosti, opredeljena je skrb republike za razvoj vzgoje in izobraževanja, sredstev javnega obveščanja, podpora razvoju stikov z matičnim narodom.

Proces erozije izvirne jugoslovanske ideje, ki je grozil z izgubo že pridobljenih pravic narodnosti do avtonomnega razvoja, je ob koncu osemdesetih oziroma v začetku devetdesetih vodil v razpad jugoslovanske federacije. V času sprejemanja nove slovenske ustave je bilo sprejeto, da je potrebno vsaj ohraniti raven urejanja in uresničevanja pravic in položaja narodnih manjšin in drugih etničnih skupnosti, s tem pa tudi obstoječe odgovornosti širše družbene skupnosti in države za njihovo uresničevanje. Ob tem pa je bilo rečeno, da je, kjer je le mogoče, potrebno težiti k izboljšanju in višji ravni njihove ureditve in uresničevanja (1990, Revija za narodnostna vprašanja, št. 24, str. 131).

Ustavni amandmaji iz leta 1989 so posebej poudarili avtohtonost madžarske in italijanske narodnostne skupnosti. Amandmaji so vsebovali določbe, po katerih se z zakonom določijo območja, kjer avtohtono živijo pripadniki italijanske in madžarske narodnosti skupaj s pripadniki slovenskega naroda. Posebej je bilo poudarjeno potrebno uresničevanje opredeljenih posebnih pravic ne glede na število pripadnikov narodnosti (Žagar, 1993, str. 78-79).

Zaveza do ohranjanja zaščite narodnih manjšin je vključena tudi v posebnem Sporazumu političnih strank in poslanskih skupin o skupnem nastopu na plebiscitu decembra 1990 ter v t.i. Izjavi o dobrih namelih, ki jo je skupščina Republike Slovenije sprejela ob razpisu plebiscita o samostojnosti in neodvisnosti Slovenije 6. decembra 1990. Temeljna ustavna listina, sprejeta 25. junija 1991, ponovno poudarja, da so italijanski in madžarski narodni skupnosti zagotovljene vse pravice iz ustave Republike Slovenije in veljavnih mednarodnih pogodb. Na koncu je potrebno omeniti še Deklaracijo ob neodvisnosti, kjer tudi zasledimo zavezo o spoštovanju posebnih pravic avtohtonih narodnih skupnosti Italijanov in Madžarov (Komac, 1999, str. 8).

Ustava iz leta 1991 nadaljuje pristop k varstvu manjšin, ki je bil uveljavljen že z ustavo iz leta 1993 in še podrobneje elaboriran v ustavi iz leta 1974 (Komac, 1999, str. 38). Ob tem pregledu lahko zaključim, da se je ustavno varstvo narodnih manjšin do osamosvojitve Slovenije razvijalo progresivno.

Temeljni vodili Ustave Republike Slovenije iz leta 1991 sta nediskriminacija in zagotavljanje formalne enakosti pri uživanju splošnih človekovih pravic (URS, 1991). V ustavi zasledimo splošna določila in posebne pravice, ki se nanašajo na narodne skupnosti. Osnova za zagotovitev formalne enakosti je 14. člen Ustave RS, ki vsakomur

zagotavlja enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerikoli drugo osebno okoliščino. K splošnim določilom prištevamo še ustavno določilo o svobodnem izražanju narodne pripadnosti (61. člen URS), pravico do uporabe svojega jezika in pisave (62. člen URS) in prepoved spodbujanja k neenakopravnosti in nestrpnosti ter prepoved spodbujanja k nasilju in vojni (63. člen URS). Posebne pravice italijanske in madžarske narodne skupnosti, ki jih bom opisala v nadaljevanju, so opredeljene v 64. členu Ustave.

Izhodišče varovanja italijanske in madžarske narodne skupnosti v RS je vezano na koncept narodnostno mešanega območja, kar pomeni, da je uveljavljanje sklopa posebnih pravic vezano na prostor, ki ga tradicionalno poseljujejo pripadniki manjšinskih skupnosti (Komac, 1999, str. 38). V primeru italijanske narodne skupnosti to območje obsega naselja znotraj treh obalnih občin: Koper/Capodistria, Izola/Isola in Piran/Pirano.

Ustava RS priznava dvojno naravo pravic narodnih manjšin, saj jih podeljuje tako narodnim manjšinam kot skupnostim, kot tudi posameznikom – pripadnikom teh skupnosti. Kolektivne pravice se ne glede na številčnost nanašajo na narodno manjšino kot celoto. Vsakemu posameznemu članu narodne manjšine pa pripadajo individualne pravice. Posebne pravice so hkrati individualne in kolektivne. Tako opredeljen dualizem zagotavlja tudi individualno in kolektivno manjšinsko varstvo teh pravic. To konkretno pomeni, da postopek ob kršitvi posamezne posebne pravice lahko sproži neposredno prizadeti posameznik. Sproži pa ga lahko tudi manjšinska skupnost oziroma organizacije in telesa, ki jo predstavljajo (Žagar, 1993, str. 74).

Ustava zagotavlja posebne pravice avtohtonih narodnih skupnosti in njihovih pripadnikov ne glede na število pripadnikov teh skupnosti (Kocjančič, 1998, str.126).

Iz zbirke dokumentov, ki se nanašajo na varovanje manjšinskih skupnosti v Sloveniji, ni mogoče razbrati definicije narodne manjšine. Ustavne določbe o varstvu manjšin temeljijo na dejstvu, da v Sloveniji živita dve klasični (teritorialni) narodni manjšini, katerih jezikovne in kulturne posebnosti je potrebno obvarovati pred asimilacijskimi pritiski. Gre za nadvse demokratičen in neproblematičen pristop, dokler se ne postavi vprašanje, kdo je lahko član narodne skupnosti, ali vprašanje, katere kriterije uporabiti, ko se določa pripadnost narodni manjšini. Iz določb Ustave RS lahko razberemo, da je v slovenski ureditvi v izhodišče postavljen t.i. subjektiven pristop, kar pomeni, da je pripadnost narodni manjšini stvar individualne izbire. Svobodna izbira ni mišljena kot prosto prehajanje med narodnimi skupinami v skladu z utilitarističnimi potrebami posameznikov, temveč pomeni, da ima le oseba z določenimi objektivnimi značilnostmi in ob upoštevanju lastne osebne volje možnost, da se prišteva k določeni narodni manjšini. Lahko pa izbere tudi drugo opcijo, saj subjektivni pristop pomeni, da ni mogoče nikogar prisiliti, da bi se prišteval k točno določeni narodni manjšini. (Komac, 1999, str. 13 – 14) Komac sklepa, da je subjektivni pristop potrebno do določene mere dopolniti z evidentiranjem zbirke dejstev, ki jih ni mogoče zaobiti pri določanju pripadnosti narodni skupnosti. Podobnega mnenja je tudi Ustavno sodišče RS, ki je ugotovilo, da je pripadnost narodni skupnosti

status, na katerega veže ustava določene pravice. (Odločba št. U-I-283/94) Zaradi tega bi morala biti merila, po katerih se ugotavlja pripadnost avtohtoni italijanski in madžarski narodni skupnosti, zakonsko opredeljena. Tako bi lahko preprečili zlorabe, ki bi lahko popačile dejansko voljo narodne skupnosti pri njenem delovanju.

V Ustavi RS je poudarjen pojem avtohtonost. Ta pomeni, da gre za populacije, ki so jih objektivne zgodovinske razmere dodelile tej in ne drugi državni tvorbi in jih je potrebno obravnavati kot soustvarjalce večletnega kulturnega in socialnega razvoja teh ozemelj in enakovredne uporabnike zgodovinske dediščine. (Komac, 1992, str. 671)

Ustava v 5. členu pravi, da država varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti. Toda vse posebne pravice, ki jih opredeljuje ustava, se nanašajo le na pripadnike avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti, in ne na vse osebe, ki se opredelijo kot Italijani ali Madžari. Dejanska pripadnost avtohtoni narodni skupnosti ni odvisna le od posameznikove volje, temveč tudi od narodne skupnosti, ki v skladu z zakonskimi merili takega posameznika šteje za svojega pripadnika in ga vpiše v posebni volilni imenik. Zato se lahko pridružim mnenju Komaca (Komac, 1999, str. 15), ki pravi, da pomanjkanje meril za ugotavljanje pripadnosti narodni skupnosti omogoča popolnoma arbitrarno odločanje, kar nasprotuje načelu pravne države.

Ustava v 5. členu zagotavlja aktivno vlogo države pri realizaciji pravic italijanske in madžarske avtohtone skupnosti. S tem ustavnim okvirom uveljavlja t.i. pozitivni koncept varstva avtohtonih narodnih manjšin v Sloveniji. Temeljno izhodišče tega koncepta je, da manjšinske narodne skupnosti kot kolektivni subjekti ter njihovi pripadniki potrebujejo posebne pravice in zaščito, zato da bi lahko zagotovili njihovo družbeno enakopravnost. Ta koncept lahko označimo kot pristop, ki predvideva obveznost in odgovornost širše družbe ter države in njenih organov za zagotavljanje, uresničevanje in varovanje posebnih pravic narodnih manjšin. Za celovito uresničevanje pozitivnega koncepta je potrebno zagotoviti celovito uresničevanje vseh individualnih pravic in svoboščin človeka, kot tudi celovito uresničevanje vseh kolektivnih pravic posameznih kolektivnih subjektov.

Slovenija je v svojem ustavnopravnem sistemu uveljavila nivo zaščite italijanske narodne skupnosti, ki presega določila mednarodnega prava o varstvu narodnih manjšin, kot so opredeljena v mednarodnopravnih dokumentih na univerzalni in regionalni ravni (Kuzmič, 1999, str. 107).

Iz obstoječih mednarodnopravnih dokumentov, pogodb, sporazumov in političnih listin ter njihove strokovne in politične interpretacije je mogoče oblikovati različne nabori posebnih manjšinskih pravic, ki jih je mogoče tudi različno razvrščati. V literaturi, ki obravnava to problematiko, so omenjene pravice najpogosteje razdeljene na sklop temeljnih posebnih pravic, sklop posebnih, t.i. kompenzacijskih pravic in sklop pravic iz naslova soodločanja pripadnikov narodnih manjšin (Komac v: Jeglič, 2000, str.7).

V svojem diplomskem delu sem posebne pravice italijanske manjšine razdelila na temeljne posebne pravice in na posebne, t.i. kompenzacijske pravice, kamor je uvrščena tudi pravica do soodločanja in politične participacije.

Med t.i. temeljne posebne pravice se običajno uvršča pravica do obstoja, pravica do priznanja, pravica do pripadnosti skupini in pravica do posebne zaščite. Pravica do izražanja narodne pripadnosti je v Ustavi opredeljena v 61. členu, ki izrecno pravi, da ima vsakdo »pravico, da svobodno izraža pripadnost svojemu narodu ali narodni skupnosti«. To ustavno določilo lahko povežem s 63. členom Ustave, ki nadalje prepoveduje spodbujanje k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti, sovražnosti ali nestrpnosti. Pravica do posebne zaščite je ena izmed najpomembnejših in izhaja iz 5. in 64. člena Ustave RS. 5. člen navaja, da država »varuje in zagotavlja pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti«, 64. člen pa opredeljuje posebne pravice avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji. Pri pregledu temeljnih ustavnih določil nedvomno lahko trdim, da so italijanski manjšini v Sloveniji zagotovljene vse temeljne posebne pravice.

Italijanska manjšina v Sloveniji pa uživa tudi različne t.i. kompenzacijske pravice. Ta vrsta naj bi omogočila pripadnikom manjšin, da z njimi nadoknadijo razlike v začetnih osnovah glede na položaj pripadnikov večinskega naroda. To so tiste pravice, ki zagotavljajo pripadnikom manjšinskih skupnosti dejansko enakopravnost in ohranitev njihovih kulturnih, jezikovnih in drugih posebnosti ter njihovo ohranitev kot narodna skupnost ter hkrati odpravljajo kakršnekoli oblike diskriminacije narodnih manjšin in njenih pripadnikov (Komac v: Jeglič, 2000, str. 7).

Seveda tudi tu različni viri navajajo različne pravice in različne delitve teh pravic. Najpomembnejše posebne pravice, ki so tudi najpogosteje navedene v literaturi, so:

- pravica do rabe jezika manjšine
- pravica do vzgoje in izobraževanja v lastnem jeziku
- pravica do informiranja
- pravica do ohranjanja in razvijanja lastne kulture
- pravica do svobodnih stikov
- pravica do svobodne uporabe lastnih narodnostnih simbolov
- pravica do ekonomskega razvoja
- pravica do soodločanja in politične participacije.

Vsaka od naštetih pravic je definirana v ustavi, natančneje pa v zakonodaji.

6.2 ZAKONSKA UREDITEV

Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih je krovni predpis, ki ureja položaj italijanske in madžarske narodne skupnosti. Državni zbor Republike Slovenije ga je sprejel 5. oktobra 1994 (ZSNS, 1994). V dvajsetih členih določa naloge, organiziranost, razmerja do organov lokalnih samoupravnih skupnosti in državnih organov, stike z matičnim narodom in narodnimi skupnostmi v drugih državah ter financiranje.

V prvem členu je določeno, da za uresničevanje posebnih pravic, ki jih zagotavlja Ustava Republike Slovenije, za uveljavljanje svojih potreb in interesov in za organizirano sodelovanje pri javnih zadevah ustanovijo pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti na območjih, kjer avtohtono živijo, samoupravne narodne skupnosti.

Drugi člen opredeljuje, da so samoupravne narodne skupnosti osebe javnega prava.

V tretjem členu so določene naloge samoupravne narodne skupnosti: v skladu z ustavo in zakonom samostojno odločajo o vseh vprašanjih iz svoje pristojnosti; v skladu z zakonom dajejo soglasje k zadevam, ki se nanašajo na varstvo posebnih pravic narodnih skupnosti, o katerih odločajo skupaj z organi samoupravnih lokalnih skupnosti; obravnavajo in proučujejo vprašanja, ki zadevajo položaj narodnih skupnosti, sprejemajo stališča in dajejo predloge ter pobude pristojnim organom; spodbujajo in organizirajo dejavnosti, ki prispevajo k ohranjanju narodne identitete pripadnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti. Četrty člen določa, na kakšen način se uresničuje naloge, in sicer spodbujajo in organizirajo kulturne, raziskovalne, informativne, založniške in gospodarske dejavnosti za razvoj narodnih skupnosti, ustanavljajo organizacije in javne zavode, spremljajo in spodbujajo razvoj vzgoje in izobraževanja za pripadnike narodnih skupnosti in v skladu z zakonom sodelujejo pri načrtovanju in organiziranju vzgojnoizobraževalnega dela in pri pripravi vzgojno-izobraževalnih programov, razvijajo stike z matičnim narodom, pripadniki narodnih skupnosti v drugih državah in z mednarodnimi organizacijami, v skladu z zakonom opravljajo naloge iz državne pristojnosti in opravljajo druge naloge v skladu s statutom. Peti člen opredeljuje sodelovanje samoupravne narodne skupnosti s predstavniki narodnih skupnosti, izvoljenimi v organe samoupravnih lokalnih skupnosti in državni zbor, z organi samoupravnih lokalnih skupnosti in državnimi organi.

Šesti člen vsebuje določbo, da pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti, ki avtohtono živijo na narodnostno mešanih območjih, ustanovijo občinske samoupravne narodne skupnosti.

Najvišji organ občinske samoupravne narodne skupnosti je določen v sedmem členu in to je svet samoupravne narodne skupnosti, ki ga izvolijo pripadniki narodne skupnosti na neposrednih volitvah.

V osmem členu je opredeljena pravica voliti in biti voljen za člana sveta občinske samoupravne narodne skupnosti. To pravico imajo pripadniki narodne skupnosti, ki imajo volilno pravico in so evidentirani v posebnem občinskem volilnem imeniku občanov, pripadnikov narodne skupnosti. Volitve v svet občinske samoupravne narodne skupnosti se opravijo praviloma hkrati z volitvami v organe samoupravnih lokalnih skupnosti. Pri tem se smiselno uporablja določbe zakona o lokalnih volitvah.

Deveti člen opredeljuje povezovanje občinskih samoupravnih narodnih skupnosti v italijansko oziroma madžarsko samoupravno narodno skupnost v Republiki Sloveniji. Najvišji organ samoupravne narodne skupnosti je svet samoupravne narodne skupnosti.

V desetem členu je določba, da svet samoupravne narodne skupnosti v okviru svojih pristojnosti sprejema statut in druge akte samoupravne narodne skupnosti, finančni načrt in zaključni račun ter v skladu s statutom voli delovna telesa in imenuje funkcionarje samoupravne narodne skupnosti in opravlja druge naloge v skladu s statutom.

Enajsti člen opredeljuje, da se s statutom samoupravne narodne skupnosti podrobneje določijo naloge in pristojnosti samoupravne narodne skupnosti, organiziranost, način odločanja, način in oblike predstavljanja samoupravne narodne skupnosti v Republiki Sloveniji in način volitev v organe samoupravne narodne skupnosti. S statutom se določijo tudi način in oblike sodelovanja samoupravne narodne skupnosti z organizacijami, društvi, združenji ali drugimi oblikami dela, ki jih ustanavljajo pripadniki narodne skupnosti za uresničevanje svojih posebnih pravic.

Dvanajsti člen določa, da samoupravne narodne skupnosti dajejo samoupravnim lokalnim skupnostim predloge, pobude in mnenja o zadevah, ki se nanašajo na položaj narodnih skupnosti in ohranjanje značilnosti narodnostno mešanih območij. Organi samoupravnih lokalnih skupnosti morajo obravnavati pobude iz prejšnjega odstavka in se do njih opredeliti.

Trinajsti člen vsebuje določbo, da morajo predstavniki narodne skupnosti, izvoljeni v svete samoupravnih lokalnih skupnosti, pred odločitvijo o soglasju k zadevam, ki se nanašajo na posebne pravice pripadnikov narodnih skupnosti, pridobiti soglasje samoupravnih narodnih skupnosti.

Samoupravne lokalne skupnosti morajo samoupravni narodni skupnosti zagotoviti nujno potrebne prostore in druge materialne možnosti za delo, kar določa štirinajsti člen zakona.

Petnajsti člen določa, da samoupravne narodne skupnosti dajejo državnemu zboru, vladi in drugim državnim organom predloge, pobude in mnenja o vseh zadevah iz svoje pristojnosti. Kadar državni organi odločajo o zadevah, ki se nanašajo na položaj pripadnikov narodnih skupnosti, morajo predhodno pridobiti mnenje samoupravnih narodnih skupnosti.

Samoupravne narodne skupnosti na podlagi šestnajstega člena zakona sodelujejo z matičnima narodoma in njunima državama, s pripadniki narodnih skupnosti v drugih državah in z mednarodnimi organizacijami.

Sedemnajsti člen določa, da morajo pri pripravi meddržavnih sporazumov, ki se nanašajo na položaj narodnih skupnosti in varstvo njihovih pravic, sodelovati tudi predstavniki samoupravnih narodnih skupnosti.

Financiranje je opredeljeno v osemnajstem členu zakona. Sredstva za delovanje občinskih samoupravnih narodnih skupnosti se zagotavljajo iz proračuna občine, sredstva za delovanje italijanske oziroma madžarske samoupravne narodne skupnosti v Republiki Sloveniji pa iz proračuna Republike Slovenije. Sredstva za delovanje organizacij in javnih

zavodov, ki delujejo za potrebe narodnih skupnosti in za financiranje dejavnosti iz 16. člena, se v skladu z zakonom zagotavljajo iz sredstev samoupravnih lokalnih skupnosti, iz proračuna Republike Slovenije in iz drugih virov.

Eden izmed zelo pomembnih zakonov pri zagotavljanju pravic pripadnikom italijanske narodnosti je **Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja** (ZPIMVI, 2001). Njegove določbe so naslednje.

- Ureja uresničevanje pravic italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju predšolske vzgoje, osnovnošolskega izobraževanja, nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja, srednjega tehniškega oziroma strokovnega izobraževanja in srednjega splošnega izobraževanja.
- Vzgoja in izobraževanje za pripadnike italijanske in madžarske narodne skupnosti je sestavni del sistema vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji in poteka na podlagi predpisov, ki urejajo področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega izobraževanja, nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja, srednjega strokovnega oziroma tehniškega ter srednjega splošnega izobraževanja, če s tem zakonom ni drugače določeno.
- Vzgoja in izobraževanja v vrtcih in šolah z italijanskim učnim jezikom in v dvojezičnih vrtcih in šolah na narodnostno mešanih območjih poleg ciljev, določenih s predpisi na področju vzgoje in izobraževanja, vključujeta še naslednje cilje: ohranjanje in razvijanje italijanskega oziroma madžarskega jezika in kulture italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti, razvijanje jezikovnih zmožnosti in sposobnosti v prvem in drugem jeziku (za pripadnike narodnih skupnosti je prvi jezik italijanski oziroma madžarski, drugi jezik pa slovenski), razvijanje vedenja o zgodovinski, kulturni in naravni dediščini italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ter njunih matičnih narodov, razvijanje zavesti o pripadnosti k italijanski oziroma k madžarski narodni skupnosti ter ohranjanje in razvijanje lastne kulturne tradicije, vzgajanje za spoštovanje in razumevanje narodne in kulturne drugačnosti, za sodelovanje med pripadniki slovenskega naroda in pripadniki italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ter razvijanje sposobnosti za življenje in sobivanje na narodnostno in jezikovno mešanem območju, seznanjanje s položajem italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti v sosednjih državah ter vzpostavljanje vezi in sodelovanja s pripadniki in ustanovami teh skupnosti.
- Za uresničevanje ciljev, določenih s tem zakonom, in v skladu z meddržavnimi sporazumi, sodelujejo javni vrtci oziroma šole v jeziku narodne skupnosti in dvojezični vrtci in šole (v nadaljnjem besedilu: vrtci in šole) z ustreznimi institucijami matičnega naroda v sosednjih državah.
- Programi predšolske vzgoje se za pripadnike oziroma pripadnice italijanske in madžarske narodne skupnosti prilagajajo ciljem, določenim s tem zakonom, in omogočajo otrokom ob razvijanju maternega jezika tudi seznanjanje z osnovami slovenskega jezika.

- Na narodnostno mešanih območjih, kjer živijo pripadniki oziroma pripadnice slovenskega naroda in pripadniki oziroma pripadnice madžarske narodne skupnosti, organizira vrtec eno leto pred vstopom v šolo brezplačen dvojezični program predšolske vzgoje. V ta program vključijo starši otroke prostovoljno.
- Z normativi in standardi se določi najnižje število otrok, za katere se organizira dvojezični program iz prejšnjega odstavka.
- Izobraževalni programi za pripadnike oziroma pripadnice italijanske narodne skupnosti in dvojezični izobraževalni programi se prilagodijo tako, da se dopolnijo cilji vzgoje in izobraževanja, pogoji za vključitev, predmetnik, učni načrti, katalogi znanj in izpitni katalogi. Dodajo se tudi navodila za izvajanje.
- S predmetnikom se lahko učencem oziroma učenkam, vajencem oziroma vajenkam in dijakom oziroma dijakinjam določi največ za dve uri večja tedenska obveznost pouka.
- V predmetniku za osnovno šolo v italijanskem učnem jeziku in za dvojezično osnovno šolo se lahko določi, da mora učenec oziroma učenka med izbirnimi predmeti izbrati dva, enega iz družboslovno-humanističnega in enega iz naravoslovno-tehničnega sklopa.
- Javno veljavne programe, prilagojene v skladu s tem zakonom, sprejme minister oziroma ministrica, pristojna za šolstvo, v sodelovanju s pristojnim strokovnim svetom v skladu z zakonom in jih na enak način kot druge javno veljavne programe objavi, tudi v jeziku narodnosti.
- Pri vzgojno-izobraževalnem delu v šoli z italijanskim učnim jezikom se uporabljajo učbeniki in učila v italijanskem jeziku, v dvojezični šoli se uporabljajo učbeniki in učila v slovenskem in v madžarskem jeziku oziroma dvojezični učbeniki in učila.
- Pred sprejemom oziroma določitvijo programov iz 5. člena tega zakona si mora pristojni strokovni svet pridobiti mnenje pristojnega organa italijanske oziroma madžarske samoupravne narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.
- Pristojni strokovni svet ne more sprejeti oziroma določiti vzgojnega oziroma izobraževalnega programa brez soglasja članov sveta, predstavnikov italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti.
- Dijakom in vajencem, ki končajo osnovno šolo v jeziku narodnosti oziroma dvojezično osnovno šolo in se vključijo v poklicne šole, srednje tehniške oziroma srednje strokovne šole ali gimnazije zunaj narodnostno mešanega območja, morajo te šole same ali skupaj z drugimi omogočiti pouk jezika narodnosti kot fakultativnega predmeta. Pouk jezika narodnosti se organizira, če se zanj odloči najmanj 5 dijakov oziroma vajencev, in je za dijake in vajence brezplačen. Skupina dijakov oziroma vajencev se lahko oblikuje tudi izmed dijakov oziroma vajencev, ki se izobražujejo po različnih izobraževalnih programih v različnih šolah v istem kraju.
- Javni vrtci in šole z italijanskim učnim jezikom in javni dvojezični vrtci in šole, ki so bili ustanovljeni pred uveljavitvijo zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI, 1996), sestavljajo javno mrežo vrtcev in šol za potrebe italijanske in madžarske narodne skupnosti.
- Javna mreža vrtcev in šol za potrebe italijanske in madžarske narodne skupnosti se lahko spreminja le s soglasjem vlade in samoupravnih narodnih skupnosti italijanske oziroma madžarske narodnosti v Republiki Sloveniji.

- Šolski okoliš osnovne šole z italijanskim učnim jezikom oziroma dvojezične osnovne šole je območje, ki je v statutu lokalne skupnosti, na območju katere ima osnovna šola sedež, določeno kot narodnostno mešano območje. V ustanovitvenem aktu osnovne šole se ne glede na določbo prejšnjega odstavka kot šolski okoliš lahko določi območje celotne občine. Če je za potrebe italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti ustanovljenih več šol, se v ustanovitvenem aktu določi šolski okoliš za vsako šolo. Če ima osnovna šola z italijanskim učnim jezikom oziroma dvojezična osnovna šola podružnico, se v ustanovitvenem aktu določi tudi območje podružnice.
- Šolski okoliš lahko sega tudi na območje več lokalnih skupnosti.
- Šolski okoliš iz prejšnjega odstavka določi lokalna skupnost, v kateri je sedež šole, ob soglasju lokalnih skupnosti, na območje katerih sega šolski okoliš. Če lokalne skupnosti v šestih mesecih od uveljavitve tega zakona ne dajo soglasja o določitvi šolskega okoliša, ga s soglasjem pristojne samoupravne narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, da bi zagotovili vzgojo in izobraževanje, začasno določi vlada.
- Javni vrtec oziroma šola z italijanskim učnim jezikom oziroma dvojezični vrtec oziroma šola se lahko ustanovi oziroma organizira kot samostojen vzgojno-izobraževalni zavod ali kot organizacijska enota vzgojno-izobraževalnega zavoda. Lahko se organizira tudi kot enota oziroma podružnica osnovne šole z italijanskim učnim jezikom oziroma kot enota oziroma podružnica dvojezične osnovne šole.
- Če se vrtec oziroma šola iz prvega odstavka tega člena ustanovi za več lokalnih skupnosti, je soustanoviteljica samoupravna narodna skupnost lokalne skupnosti, kjer ima vrtec oziroma šola sedež, v dogovoru z ostalimi samoupravnimi narodnimi skupnostmi občin.
- Če je v vrtcu oziroma šoli manj kot 15 delavcev, se v aktu o ustanovitvi lahko določi sorazmerno manjše število članov sveta šole, kot je določeno z zakonom.
- Če se vrtec oziroma šola organizira kot organizacijska enota vzgojno-izobraževalnega zavoda, ki ni javni dvojezični vrtec oziroma javna dvojezična šola, mora biti najmanj eden od članov sveta pripadnik narodne skupnosti. Postopek izvolitve oziroma imenovanja tega člana se določi v ustanovitvenem aktu.
- V vrtcih in šolah z italijanskim učnim jezikom opravljajo vzgojno-izobraževalno delo strokovni delavci, ki obvladajo italijanski jezik kot učni jezik.
- Določba prejšnjega odstavka ne velja za učitelje, ki poučujejo slovenski jezik.
- Strokovni delavec obvlada italijanski jezik kot učni jezik, če je končal osnovno in srednjo šolo z italijanskim učnim jezikom ali si je pridobil predpisano izobrazbo v italijanskem jeziku.
- Delavec, ki ne izpolnjuje pogojev iz prvega in drugega odstavka tega člena, lahko dokaže, da obvlada učni jezik, če opravi preizkus znanja tega jezika. Obseg, vsebino in način preizkusa določi minister, pristojen za šolstvo.
- Strokovni delavec v vrtcu oziroma šoli z italijanskim učnim jezikom mora obvladati slovenski jezik v skladu s katalogom znanj, ki ga minister, pristojen za šolstvo, določi za ustni del strokovnega izpita iz tega predmeta za te strokovne delavce.
- Strokovni delavec v vrtcu oziroma šoli z italijanskim učnim jezikom iz prejšnjega odstavka, ki je končal osnovno in srednjo šolo v Republiki Sloveniji ali si je pridobil

predpisano izobrazbo v Republiki Sloveniji, ne opravlja strokovnega izpita iz slovenskega jezika.

- Strokovni delavci vrtcev in šol po tem zakonu opravljajo strokovni izpit v slovenskem jeziku ali v jeziku narodne skupnosti. O tem se odločijo v prijavi k strokovnemu izpitu.
- Če se na razpisano prosto delovno mesto ne prijavi kandidat, ki izpolnjuje pogoje za strokovnega delavca, lahko vrtec oziroma šola največ za dve leti zaposli gostujočega tujega učitelja v skladu s pogoji, ki so določeni v 101. členu Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI, 1996).
- Strokovni delavec iz prejšnjega odstavka se mora v tem času vključiti v učenje slovenskega jezika in se lahko zaposli pod pogoji iz prejšnjega odstavka še največ za dve leti.
- Vrtci in šole z italijanskim učnim jezikom poslujejo na narodnostno mešanem območju v italijanskem jeziku, z državnimi organi in organizacijami zunaj tega območja pa dvojezično.
- Šole po tem zakonu izdajajo dvojezična spričevala in druge javne listine.
- Za razvojno in svetovalno delo na področju vzgoje in izobraževanja, ki ga opravlja pristojni javni zavod za splošno izobraževanje za potrebe vrtcev in šol iz tega zakona, se zagotovi v notranji organizaciji zavoda trajna skrb za izvajanje teh nalog. Med strokovnimi delavci zavoda je potrebno zagotoviti tudi strokovne delavce iz vrst narodnih skupnosti.
- Šolska uprava Koper in Šolska uprava Murska Sobota opravljata poleg nalog, določenih z zakonom, tudi naslednje naloge: predlagata ministru potrebne razlike pri financiranju oddelkov vrtcev, v katerih se uporablja italijanski jezik oziroma kjer vzgojno delo poteka dvojezično; opravljata upravne naloge, potrebne pri zagotavljanju učbenikov in učil v italijanskem oziroma v madžarskem jeziku; opravljata naloge pri financiranju stikov vrtcev in šol iz tega zakona z institucijami matičnega naroda.
- Vlada zagotavlja pogoje, da univerze v sodelovanju s sorodnimi institucijami v sosednjih državah omogočijo študij na ustreznih smereh za strokovne delavce vrtcev in šol z italijanskim učnim jezikom tudi v italijanskem jeziku in za dvojezične vrtce in šole tudi v madžarskem jeziku.
- Programi izpopolnjevanja strokovnih delavcev vrtcev in šol po tem zakonu morajo namenjati posebno pozornost izpopolnjevanju znanja učnega jezika in drugega jezika, v dvojezičnih šolah pa znanju obeh učnih jezikov ter metodiki dvojezičnega pouka.
- K normativom in standardom, ki so podlaga za financiranje javnih vrtcev in šol z italijanskim učnim jezikom in dvojezičnih javnih vrtcev in šol, si mora minister, pristojen za šolstvo, pridobiti soglasje pristojnega organa italijanske oziroma madžarske samoupravne narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.
- Vrtci in šole za potrebe narodnih skupnosti se gradijo in opremljajo s sredstvi državnega proračuna, komunalno opremljeno zemljišče pa zagotovi lokalna skupnost.
- Iz državnega proračuna se zagotavlja sredstva za pripravo in za subvencioniranje cene učbenikov v višini, ki zagotavlja, da je povprečna cena učbenikov za posamezen razred primerljiva s ceno učbenikov za isti razred, ki sicer velja v Republiki Sloveniji.
- Iz državnega proračuna se zagotavljajo tudi sredstva za plačilo višjih stroškov za oddelke v vrtcih, kjer se pri vzgojnem delu uporablja italijanski jezik oziroma kjer

vzgojno delo poteka dvojezično v slovenskem in madžarskem jeziku. Pri ugotavljanju višje cene se upošteva dodatna oprema oziroma vzgojna sredstva in dodatno delo strokovnih delavcev v skladu z normativi in standardi.

- Sodelovanje vrtcev in šol z institucijami matičnega naroda, dogovorjeno z meddržavnimi sporazumi oziroma določeno z izobraževalnimi programi, se financira iz državnega proračuna.

V **Zakonu o uresničevanju javnega interesa za kulturo** se na pravice manjšin nanašajo trije člani, in sicer 31., 59. in 65. člen. V 31. členu je določeno financiranje javnih zavodov (ZUJIK, 2002).

Javna sredstva za financiranje javnih zavodov zagotovijo njihovi ustanovitelji oziroma soustanovitelji. Sredstva za financiranje javnih zavodov, ki jih lahko za uresničevanje svojih potreb na področju kulture ustanovita italijanska in madžarska narodna skupnost, zagotavlja italijanski in madžarski narodni skupnosti država, v okviru sredstev za italijansko oziroma madžarsko narodno skupnost. Poleg tega se javni zavodi financirajo tudi iz nejavnih virov, ki jih izvajalci pridobivajo z opravljanjem javne službe in z opravljanjem drugih dejavnosti.

Pri tem opravljanje drugih dejavnosti ne sme ogroziti izvajanja javne službe. Če je več občin ustanovilo javni zavod in če se ne dogovorijo drugače, zagotavljajo javna sredstva v deležih, ki so sorazmerni številu njihovih prebivalcev. Javna sredstva iz tega člena se zagotavljajo javnim zavodom na podlagi ustanovitvenega akta po postopku, kot ga določa zakon, ki ureja javne finance za posredne proračunske uporabnike. Višino javnih sredstev za financiranje javnega zavoda določi ustanovitelj, upošteva osnove za izračun iz 27. člena tega zakona na podlagi strateškega načrta in iz njega izhajajočega predloga letnega programa dela. Javni zavod dobi javna sredstva v skupnem znesku, v okviru katerega v skladu z akti zavoda samostojno odloča.

59. člen zagotavlja, da se vse določbe, ki se uporabljajo za zagotavljanje javnih kulturnih programov, smiselno uporabljajo tudi za zagotavljanje programov italijanske in madžarske narodne skupnosti, pri čemer se pogodba iz 93. člena tega zakona sklepa brez javnega razpisa na podlagi neposrednega poziva.

Pristojnosti države pa opredeljuje 65. člen, in sicer določa, da država ustanavlja tiste javne zavode in financira tiste javne kulturne programe drugih izvajalcev ter podpira kulturne projekte, ki pokrivajo celotno območje Slovenije ali so zaradi vodilne vloge na posameznem področju oziroma posebnega pomena za celovitost slovenskega kulturnega prostora pomembni za vso Slovenijo.

Poleg javnih kulturnih programov in kulturnih projektov iz prejšnjega odstavka država financira tudi tiste, ki so posebej namenjeni:

- slovenskim narodnim skupnostim v Italiji, Avstriji, Madžarski in Hrvaški ter Slovencem po svetu,

- avtohtonima italijanski in madžarski narodni skupnosti ter romski skupnosti,
- kulturni integraciji manjšinskih skupnosti in priseljencev, če njihovi kulturni programi oziroma projekti presegajo lokalni pomen,
- potrebam slepih, gluhonemih in drugih skupin prebivalstva s posebnimi potrebami.

Zakon o volitvah v državni zbor (ZVDZ, 2006) v drugem členu določa pravico italijanske narodne skupnosti voliti v državni zbor enega poslanca. Dvajseti člen določa, da se na območjih, kjer je naseljena italijanska skupnost, oblikuje posebno volilno enoto. Imenuje se tudi volilno komisijo posebne volilne enote, kar določa triindvajseti člen. Petinštirideseti člen določa, da se kandidata za poslanca italijanske narodne skupnosti določi s podpisi najmanj tridesetih volivcev, ki so pripadniki italijanske narodne skupnosti. Šestindevetdeseti člen pa določa, da je izvoljen kandidat, ki je prejel največ točk v volilni enoti. Volivci italijanske narodnosti imajo pravico oddati dva glasova.

Pravice in dolžnosti narodnih skupnosti se urejajo tudi v drugih področnih zakonih, kot so npr. Zakon o osnovni šoli (ZOs, 1996), Zakon o visokem šolstvu (ZVis, 1993), Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, 2001), Poslovnik državnega zbora (PoDZ-1, 2002), Zakon o lokalnih volitvah (ZLV-UPB2, 2006), Zakon o evidenci volilne pravice (ZEVP-1-UPB1, 2007), Zakon o referendumu in ljudski iniciativi (ZRLI, 1994), Zakon o ustanovitvi občin in o določitvi njihovih območij (ZUODNO-UPB1, 2006), Zakon o lokalni samoupravi (ZLS-UPB2, 2007), Zakon o osebni izkaznici (ZOIzk-UPB2, 2009), Zakon o sodiščih (ZS-UPB4, 2007), itd.

7 PRAVNO VARSTVO ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI V OBČINI PIRAN IN ORGANIZIRANOST NJENIH PRIPADNIKOV

7.1 DOLOČBE OBČINSKEGA STATUTA O ITALIJANSKI NARODNI SKUPNOSTI

Predstavila bom najpomembnejše določbe občinskega statuta o italijanski narodni skupnosti.

3. člen statuta določa, da v občini živi avtohtona italijanska narodna skupnost.

Občina v skladu z ustavo in zakonom zagotavlja in varuje pravice italijanske narodne skupnosti in njenih pripadnikov na narodnostno mešanem območju. Na narodnostno mešanem območju občine, na katerem živijo pripadniki italijanske narodnosti in ki obsega območja naselij Piran, Portorož, Lucija, Strunjan, Seča, Sečovlje, Parecag in Dragonja (dvojezično območje), je v javnem življenju italijanski jezik enakopraven s slovenskim jezikom.

V 15. členu statuta je določeno število članov občinskega sveta in določilo, da tri njegove člane izvolijo pripadniki italijanske narodnosti na podlagi posebne volilne pravice.

V 25. členu statuta so opredeljeni stalni ali občasni odbori in komisije, ki jih občinski svet imenuje kot svoja delovna telesa. Pripadniki italijanske narodnosti imajo pravico do svojega predstavnika v vsakem odboru in komisiji. Za italijansko manjšino pa je najpomembnejša komisija za vprašanja italijanske narodnosti.

Pomembna določba v 35. členu statuta je, da ima občina za pomoč županu pri opravljanju nalog najmanj dva in največ tri podžupane, ki jih imenuje in razrešuje župan izmed članov občinskega sveta. Eden izmed podžupanov je italijanske narodnosti, če župan ni italijanske narodnosti.

V svete krajevnih skupnosti Piran, Portorož, Lucija, Strunjan in Sečovlje od skupnega števila članov, ki je določeno v prejšnjem odstavku tega člena, izvolijo pripadniki italijanske narodne skupnosti po enega člana na podlagi posebne volilne pravice. Pripadnike italijanske narodne skupnosti se voli v 1(eni) volilni enoti, ki je območje krajevne skupnosti (58. člen statuta).

Od 64. do 77. člena je v občinskem statutu urejen položaj italijanske narodne skupnosti in njenih pripadnikov. 64. člen zagotavlja Italijanski narodni skupnosti na območju Občine Piran pravico, da svobodno uporablja svoj jezik, izraža in razvija svojo nacionalno identiteto ter v ta namen ustanavlja organizacije, razvija gospodarske, kulturne, znanstveno–raziskovalne, informacijske in druge dejavnosti, uporablja svoje nacionalne simbole, razvija stike z matičnim narodom in njegovo državo ter uresničuje druge z ustavo, zakonom in tem statutom določene pravice.

Delovanje italijanske narodne skupnosti financirata država in občina v skladu z ustavo in zakonom (65. člen statuta).

K odločitvam občinskega sveta, ki se nanašajo na položaj italijanske narodne skupnosti in njenih pripadnikov, morajo dati soglasje predstavniki italijanske narodne skupnosti v občinskem svetu. Ti morajo pred odločitvijo o soglasju pridobiti soglasje sveta samoupravne narodne skupnosti (66. člen statuta).

Na položaj italijanske narodne skupnosti in njenih pripadnikov se nanašajo zlasti odločitve na naslednjih področjih:

- uresničevanje pravic narodne skupnosti,
- razvoj vzgoje in izobraževanja v italijanskem jeziku, uresničevanje soustanoviteljskih pravic v skladu z zakonom in ustanovitvenim aktom,
- razvoj nacionalne kulture italijanske narodne skupnosti,
- razvoj narodnostnega tiska in drugih sredstev javnega obveščanja,
- imenovanje naselij, ulic in trgov ter uporabo krajevnih imen na narodnostno mešanem območju.

Občinska samoupravna narodna skupnost lahko daje občinskim organom pobude, mnenja in predloge v zvezi z vprašanji, pomembnimi za položaj narodne skupnosti in ohranjanje značilnosti narodnostno mešanih območij. Občinski organi so dolžni obravnavati te pobude, mnenja in predloge ter o njih odločati (67. člen statuta).

68. člen statuta določa, da je občanom italijanske narodnosti na narodnostno mešanem območju zagotovljena predšolska vzgoja in osnovno šolanje v maternem jeziku.

Na narodnostno mešanem območju Občine Piran sta uradna jezika slovenščina in italijanščina. Sodni in upravni postopki ter postopki o prekrških v občini se vodijo tudi v italijanskem jeziku, kadar stranka, ki je pripadnik italijanske narodnosti, to zahteva. Organ, ki vodi postopek, mora pripadnika italijanske narodne skupnosti opozoriti na njegove pravice v zvezi z uporabo jezika (69. člen statuta).

Organi občine in nosilci javnih pooblastil na območju občine poslujejo s pripadniki italijanske narodne skupnosti v italijanščini. Vročitev pisanja pripadniku italijanske narodne skupnosti se šteje za pravilno opravljeno, ko je pisanje pravilno vročeno v italijanskem jeziku. Razglasi in sporočila občinskih organov in nosilcev javnih pooblastil morajo biti dvojezični in predstavljeni enakomerno. Obrazci in uradne listine, namenjeni občanom, morajo biti dvojezični (70. člen statuta).

Posamični akti v postopkih, v katerih je udeležen vsaj en pripadnik italijanske narodnosti, se izdajajo tudi v italijanskem jeziku. Akt, ki se izda v italijanskem jeziku, se tudi šteje za izvirnik (71. člen statuta).

Če sta zakonca pripadnika italijanske narodne skupnosti, poteka sklepanje zakonske zveze v italijanskem jeziku. Če je samo eden od zakoncev pripadnik italijanske narodne

skupnosti, poteka sklepanje zakonske zveze v italijanskem in slovenskem jeziku, če se zakonca sporazumno ne odločita za en jezik (72. člen statuta).

V občinskih organih, javnih podjetjih in zavodih ter pri nosilcih javnih pooblastil morajo biti predvidena in zasedena delovna mesta, na katerih je obvezno znanje slovenskega in italijanskega jezika (73. člen statuta).

Organi občine in krajevnih skupnosti, javnih podjetij in zavodov ter nosilci javnih pooblastil, ki imajo sedež na dvojezičnem območju, so na vlogo ali peticijo, ki jo nanje v italijanskem jeziku naslovi občan italijanske narodnosti, dolžni odgovoriti v italijanskem jeziku (74. člen statuta).

75. člen statuta določa, da morajo biti javni napisi na narodnostno mešanem območju dvojezični.

Na uradnih javnih prireditvah je potrebno zagotoviti smiselno dvojezično napovedovanje, primerno sodelovanje pripadnikov italijanske narodne skupnosti in nastope v italijanskem jeziku (76. člen statuta).

Področje, namenjeno pravicam italijanske narodne skupnosti, je zaključeno s 77. členom statuta, ki določa, da je vsakdo dolžan upoštevati izvirno osebno ime pripadnika italijanske narodne skupnosti in ga pri zapisovanju ne sme spreminjati.

7.2 DOLOČBE DRUGIH OBČINSKIH PREDPISOV O ITALIJANSKI NARODNI SKUPNOSTI

Odlok o javnem oglaševanju v Občini Piran (Uradne objave Primorskih novic, št. 36/2004) **in odlok o dopolnitvi odloka o javnem oglaševanju v Občini Piran** (Uradne objave Primorske novice, št. 14/2011) v 3. členu veljavnega odloka določata, da morajo biti vsi napisi na plakatnih ali reklamnih objektih na dvojezičnem območju Občine Piran (Piran, Portorož, Lucija, Sečovlje, Strunjan) napisani v slovenskem in italijanskem jeziku v skladu z Ustavo Republike Slovenije, zakoni in statutom ter odloki Občine Piran. V 29. členu odloka je določena višina denarne kazni, s katero se kaznuje kršitelja, ki ne upošteva tega določila.

Odlok o izobešanju zastav v Občini Piran (Uradne objave Primorskih novic, 18/1999 in 41/2000) v 3. členu določa obvezno izobešanje zastav italijanske narodne skupnosti na dvojezičnem območju občine. Oblika in barva zastave Italijanske narodne skupnosti Piran sta določeni v aktih Italijanske samoupravne narodne skupnosti Piran.

8 ORGANIZIRANOST IN DELOVANJE PRIPADNIKOV ITALIJSKE NARODNE SKUPNOSTI V OBČINI PIRAN

8.1 SAMOUPRAVNA SKUPNOST ITALIJSKE NARODNOSTI PIRAN

Samoupravna skupnost italijanske narodnosti Piran je občinska samoupravna skupnost italijanske narodnosti iz Občine Piran. Skupnost deluje za uresničitev specifičnih pravic italijanske narodnosti, zagotovljenih z Ustavo Republike Slovenije, z zakoni in z osnovnimi akti občinskih organov lokalne skupnosti, za uveljavitev svojih potreb in interesov in za organizirano sodelovanje pripadnikov italijanske narodnosti iz Občine Piran pri javnih zadevah.

Skupnost je javnopravna oseba, ki sme posedovati, pridobivati in razpolagati z vsemi oblikami premoženja ter ustanavljati, osnovati in soustanavljati javne organizacije in ustanove.

Sedež skupnosti je na Kajuhovi ulici 12 v Piranu. Organi skupnosti so svet, predsednik in odbor porokov. Mandat organov traja štiri leta. Predsednik sveta in odbor porokov opravljajo svojo funkcijo do konca mandata sveta.

Svet je najvišji odločitveni organ skupnosti. Sestavljen je iz 11 svetnikov. Člane sveta skupnosti izvolijo pripadniki italijanske narodnosti iz Pirana na svobodnih, neposrednih in tajnih volitvah. Aktivno in pasivno pravico do glasovanja imajo pripadniki italijanske narodnostne skupnosti, ki imajo splošno volilno pravico in ki so vpisani v posebne volilne sezname državljanov, pripadnikov italijanske narodnosti Občine Piran. Funkcija svetnika pri svetu skupnosti ni združljiva z morebitnim rednim delovnim razmerjem pri organizaciji. Zaposleni v rednem delovnem razmerju lahko kandidirajo in so izvoljeni v svet skupnosti, vendar pa morajo v enem mesecu prekiniti svoje delovno razmerje pri skupnosti ali pa odstopiti s funkcije svetnika.

Svet skupnosti ima naslednje naloge:

- odobrava statut skupnosti in njegove spremembe,
- izdaja proceduralni pravilnik,
- preverja mandat in razrešitev svetnikov,
- voli predsednika in podpredsednika sveta ali odloča v zvezi z razrešitvijo,
- imenuje svetnike v svet samoupravne obalne skupnosti italijanske narodnosti, predstavnike italijanske narodnostne skupnosti iz Pirana in odloča o njihovi razrešitvi,
- imenuje in razrešuje mandate drugih odborov, komisij in delovnih skupin skupnosti,
- odobrava delovne programe,
- odobrava okvirno bilanco in zaključni račun skupnosti,
- določa podpisnike določil o uporabi finančnih sredstev in finančnih dokumentov skupnosti,
- imenuje člane in predsednika odbora porokov in odloča o njihovi razrešitvi,

- odloča glede ustanavljanja in soustanavljanja organizacij, ustanov in javnih ustanov s strani skupnosti,
- daje soglasje k odobritvi statuta in k imenovanju direktorjev javnih ustanov, ki jih je sama ustanovila, ter imenuje svoje predstavnike v organizacijah, s katerimi le-te upravljajo,
- daje soglasje k odobritvi statutov osnovnih šol in vrtcev z italijanskim učnim jezikom,
- daje svoje soglasje k imenovanju direktorjev osnovnih šol in vrtcev z italijanskim učnim jezikom,
- odloča o ustanavljanju gospodarskih podjetij in družb s strani skupnosti in imenuje svoje predstavnike v njihovih organih upravljanja, sodeluje s predstavniki narodnostne skupnosti iz Pirana, izvoljenimi v občinske organe lokalne skupnosti in s predstavniki narodnostne skupnosti iz Pirana v svetu obalne samoupravne skupnosti italijanske narodnosti,
- na podlagi formalne zahteve, posredovane skupnosti, imenuje ali predlaga predstavnike Italijanske narodnostne skupnosti Piran v organe ustanov, javnih ustanov, organizacij, podjetij in drugih ustanov,
- skupnosti lokalne samouprave posreduje predloge, pobude in mnenja o vprašanih, ki se nanašajo na stanje Italijanske narodnostne skupnosti Piran, njene specifične pravice in ohranjanje značilnosti narodnostno mešanih področij,
- daje soglasje k vprašanju, ki se nanašajo na stanje Italijanske narodnostne skupnosti Piran, njene specifične pravice in ohranjanje značilnosti narodnostno mešanih področij,
- odobrava predloge, pobude, odnos do in mnenja o vprašanih, ki izvirajo iz zaščite posebnih pravic in uresničevanja interesov in potreb narodnostne skupnosti, ki jih je potrebno posredovati pristojnim občinskim, regijskim in državnim organom Republike Slovenije,
- določa smer in vsebino v zvezi s programi sodelovanja z Unijo Italijanov,
- določa smer in vsebino v zvezi s programi sodelovanja z Unijo Italijanov,
- določa smer, vsebino in način odnosa, sodelovanja in združevanja z organizacijami italijanske narodnostne skupnosti in drugimi državnimi, mednarodnimi in tujimi organizacijami,
- izdaja sporočila, obravnava, razpravlja in posreduje pisne odgovore v zvezi z zahtevami, predlogi in interpelacijami pripadnikov italijanske narodnostne skupnosti, njenih organizacij in ustanov, kot tudi svetnikov skupnosti,
- skupaj s Samoupravnimi narodnostnimi skupnostmi italijanske narodnosti iz Kopra, Izole in obalnega področja odloča o simbolih Italijanske skupnosti v Sloveniji,
- na podlagi dogovora s Skupnostjo Italijanov Giuseppe Tartini iz Pirana ureja položaj strokovnih služb,
- pregleduje in odobrava delo organov, statutarnih in uredbenih organizacij, ki jih je sama izvolila in imenovala, ter odloča o drugih vprašanih, ki so v njeni pristojnosti
- in izvršuje druge pristojnosti v skladu s sprejetim statutom.

Svet je sklepčen, če je na seji prisotnih vsaj šest svetnikov. Odločitve sveta so veljavne, če z njimi soglašajo večina prisotnih svetnikov. Odločitve, ki se nanašajo na statut, plan

bilance, zaključni račun, gospodarska vprašanja in volitve ter razrešitve mandatov predsednika in podpredsednika so veljavne, če z njimi soglašata dve tretjini članov sveta. Svet izmed svojih članov s tajnim glasovanjem izvoli predsednika in podpredsednika sveta. Naloge predsednika in podpredsednika sveta so natančno določene v statutu skupnosti.

Odbor porokov sestavljajo predsednik in dva člana, ki jih s tajnim glasovanjem imenuje svet, odločitev pa sprejme z absolutno večino glasov. Za člane ne morejo biti imenovani člani sveta, zaposleni v strokovni službi skupnosti ter vodstveni delavci organizacij, ustanov, javnih ustanov in podjetij, ki jih financira skupnost.

Naloge odbora so nadzorovanje upravljanja s premoženjem skupnosti, nadzorovanje namena in racionalnosti uporabe sredstev, predvidenih z bilanco, nadzorovanje finančnega upravljanja uživalcev sredstev iz bilance skupnosti, sprejemanje ukrepov v primeru pritožb in peticij, oblikuje predloge in jih predlaga v odobritev svetu skupnosti.

8.2 DRUŠTVO SKUPNOSTI ITALIJANOV GIUSEPPE TARTINI

V letu 1946 je bil ustanovljen Il Circolo di Cultura Popolare Lorenzo Vidali. Leta 1950 je bil preimenovan v Circolo di Cultura Giuseppe Tartini. Od leta 1999 obstaja kot L'Associazione Comunita degli Italiani Giuseppe Tartini Piran. Po vojni in med eksodusom je bil Circolo življenjsko pomemben v aktivnosti varovanja (ohranitve) italijanskega jezika in italijanske kulture narodnostne skupnosti.

Pomembno vlogo je imel predvsem v času, ko je italijanska populacija iz večinske postala manjšinska. V nadaljnjih letih so Circolo di Cultura Italiana G.Tartini, Skupnost Italijanov, CIA - Comunita d'interesse autogestita della nazionalita, kasneje CAN (Comunita autogestita della nazionalita) s svojimi pristojnostmi na področjih izobraževanja, kulture, tiska in izdaje, odnosi z matičnim narodom, skrbjo za dvojezičnost, toponomastiko... bili ključni za življenje in razvoj italijanske manjšine. (Il Trillo, št. 10, december 2006)

Delovanje društva je organizirano na podlagi statuta. Financirano je iz članarine, donacij in subvencij, prihodkov od aktivnosti društva, sponzorskih sredstev, javnih sredstev in drugih prihodkov.

8.3 VRTEC IN OSNOVNA ŠOLA Z ITALIJANSKIM UČNIM JEZIKOM TER ITALIJANSKA GIMNAZIJA

Danes ni nikakršnega dvoma, da sta šolsko in predšolsko izobraževanje med najpomembnejšimi dejavniki socializacije in torej tudi ohranjanja etnične identitete italijanske narodne manjšine. Vloga šolskega sistema je vsaj trojna: pripadnikom manjšinskih skupnosti mora nuditi dovolj splošnega in specialističnega znanja za uspešno uveljavljanje posameznika v njegovem kasnejšem življenju in delu. Nuditi mu mora možnosti za ponotranjenje jezikovnih in kulturnih vrednot narodnostne skupnosti, ki so ji pripadali njegovi predniki, na podlagi katerih se bo lahko svobodno in prostovoljno odločal o pripadnosti tej narodni skupnosti ali pa si bo izbral drugo. Šolski sistem mora

promovirati vrednote strpnosti, tolerance ter sprejemanja drugačnosti na narodnostno mešanem ozemlju (Komac, 1999, str. 46).

Šolski sistem skuša italijanski narodnosti zagotoviti tudi primerno socializacijo s primernimi učnimi vsebinami, ki obsegajo poznavanje zgodovine, kulture, umetnosti, literature in načina življenja in drugih obeležij obeh narodov (Klopčič in Stergar, 1994, str. 29).

V novi ustavni ureditvi je Republika Slovenija ohranila temelje konture sistema izobraževanja pripadnikov narodne skupnosti, ki se je v povojnem obdobju pokazal kot najprimernejši javni medij za ohranjanje in razvoj narodnostne identitete narodne skupnosti ob sočasni promociji tolerance do narodnostnih različnosti in miroljubnega sožitja na narodnostno mešanem ozemlju (Komac, 1999, str. 46).

64. člen slovenske ustave avtohtoni italijanski narodni skupnosti namreč zagotavlja pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem lastnem jeziku ter do oblikovanja in razvijanja te vzgoje in izobraževanja. Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno. Italijanska narodna skupnost ima torej pravico do oblikovanja in razvijanja dvojezične vzgoje in izobraževanja.

Sveženj zakonov, ki ureja področje vzgoje in izobraževanja, je bil sprejet 1996 in je ohranil sistem izobraževanja narodnih manjšin, kot se je uveljavil v skladu s prejšnjimi zakoni. Najpomembnejši zakoni, ki natančneje definirajo vsebino pravice italijanske manjšine do vzgoje in izobraževanja v lastnem jeziku, so naslednji:

Zakon o uresničevanju posebnih pravic pripadnikov italijanske in madžarske narodnosti na področju vzgoje in izobraževanja (ZPIMVI, 2001), Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI, 2007), Zakon o vrtcih (ZVrt-UPB2, 2005), Zakon o osnovni šoli (ZOSn, 1996), Zakon o gimnazijah (ZGim-UPB1, 2007) in Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI-1, 2006).

Za pripadnike italijanske manjšine se je torej izoblikoval enojezični šolski sistem. Poučevanje v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah poteka v italijanskem jeziku, obvezno pa je tudi učenje slovenskega jezika. Identična je situacija v slovenskih šolah na narodnostno mešanem ozemlju, kjer je obvezno učenje italijanskega jezika. V šolah z italijanskim učnim programom je italijanščina tudi jezik poslovanja šole ter komunikacije s starši. Učno osebje in drugi uslužbenci v šolah z italijanskim učnim jezikom tvorijo osebe, katerih materni jezik je italijanščina (Komac, 1999, str. 48-49).

Na univerzitetni ravni se pripadniki manjšine v svojem jeziku lahko izobražujejo v okviru študija italijanskega jezika na Filozofski fakulteti v Ljubljani in v okviru Pedagoške fakultete v Kopru, imajo pa tudi možnost študija na univerzah v Italiji ali na Hrvaškem. Memorandum o soglasju o vzajemnem priznavanju slovenskih in italijanskih diplom in strokovnih naslovov (BITVPD, 1996)), ki sta ga sklenili Italija in Slovenija, je močno olajšal študij pripadnikov italijanske manjšine na univerzah v Italiji.

Šolstvo za pripadnike narodne skupnosti je del splošnega izobraževalnega sistema, kar pomeni, da je zanj dolžna skrbeti država ob aktivnem sodelovanju narodnih skupnosti oziroma njihovih organizacij. Izobraževanje na etnično mešanih področjih Slovenije ima posebne cilje in naloge. Z obveznim učenjem jezika manjšine oziroma večine skuša prispevati k boljšemu komuniciranju med predstavniki manjšinskega in večinskega naroda na individualni in institucionalni ravni. Obenem skuša zagotoviti tudi primerno socializacijo s primernimi učnimi vsebinami, ki obsegajo poznavanje zgodovine, kulture, umetnosti, literature in načina življenja in drugih obeležij obeh narodov (Klopčič in Stergar, 1994, str. 29).

V Občini Piran delujejo trije javni zavodi na področju izobraževanja z italijanskim učnim jezikom: Vrtec La Coccinella Piran, Osnovna šola Vincenzo e Diego de Castro Piran in Gimnazija Antonio Sema Piran.

V spodnji tabeli je prikazana vključenost otrok v italijanski vrtec, osnovno šolo in gimnazijo. Vključenost otrok v italijanski vrtec se je z letom 2008 občutno povečala, saj je Občina Piran morala odpreti še en dodatni oddelek. Povpraševanje po prostih mestih v italijanskem vrtcu je pogosto, saj veliko staršev otrok z območja dvojezičnosti želi otroke vključiti v vrtec, da bi osvojili italijanski jezik, čeprav niso pripadniki italijanske narodnosti. Seveda imajo prednost za vključitev v vrtec otroci pripadnikov italijanske narodnosti. K dokumentaciji ob vpisu morajo priložiti potrdilo, da so pri Italijanski narodni skupnosti Piran vpisani v seznam pripadnikov italijanske narodnosti.

Število učencev, ki obiskujejo osnovno šolo z italijanskim učnim jezikom, je vsako leto manjše, predvsem v nižjih razredih. Organizacija pouka je čedalje težja, saj pristojno ministrstvo zahteva združevanje oddelkov in v njih izvajanje učnega programa za dve stopnji (npr. 6. in 7. razred). Osnovne šole so financirane iz državnih sredstev. Izračuni so narejeni na podlagi števila oddelkov in otrok, zato ministrstvo vsako leto odobri zaposlene delavce v manjšem deležu. Vodstvo šole se po pomoč pri zagotavljanju sredstev za razliko v že zaposlenih delavcih za nedoločen čas obrne na Občino Piran. Ta v okviru svojih proračunskih možnosti zagotavlja nekatere nadstandardne programe in delno tudi delavce. Občinske strokovne službe Občine Piran smo že razmišljale o možnosti združitve dveh javnih zavodov (vrtca in osnovne šole) v enega, s čimer bi dosegle boljšo organizacijo dela in znižanje stroškov delovanja, vendar trenutno še nismo prišli do konstruktivnih zaključkov, saj je to zelo občutljiva tema. Nekateri strokovnjaki so mnenja, da bi tako trpela samostojnost izvajanja predšolske vzgoje otrok italijanske narodnosti, saj je zavod v taki skupni obliki že obstajal in so ga pred leti razdelili v dva samostojna zavoda.

Tabela prikazuje tudi, da je v italijansko gimnazijo vključeno zelo majhno število dijakov. Nekateri izmed njih prihajajo celo s Hrvaške, in sicer iz Buj, Umaga... Zaskrbljujoče je, da je vedno manj dijakov iz Pirana.

Tabela 1: Prikaz vključenosti otrok v javne izobraževalne zavode manjšine na območju občine Piran v obdobju zadnjih pet let

JAVNI ZAVOD / LETO	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013
Vrtec La Coccinella Piran	85	100	119	122	104
Osnovna šola Vincenzo e Diego de Castro Piran	109	113	103	108	104
Gimnazija Antonio Sema Piran	41	37	38	40	44

Vir: Arhiv Urada za družbene dejavnosti Občine Piran (2012)

V nadaljevanju predstavljam izobraževalne zavode, ki izvajajo svojo dejavnost v italijanskem jeziku v Občini Piran z zgodovinskega vidika.

Vrtec La Coccinella Piran deluje s tem imenom in sedežem v Luciji ter enotami v Piranu, Strunjanu in Sečovljah 15 let. Trenutno deluje s sedmimi oddelki, v programe je vključenih približno 125 otrok. Do leta 2008 je vrtec deloval s šestimi oddelki, razporejenimi na različnih lokacijah. V septembru 2008 pa je bilo potrebno organizirati še dodaten oddelek zaradi vedno večjega vpisa v vrtec z italijanskim učnim jezikom, saj si starši različnih narodnosti želijo, da bi njihovi otroci že v vrtcu osvojili italijanski jezik. Zgodovinsko gledano je italijanski vrtec deloval že od leta 1972, vendar v sklopu osnovnih šol z italijanskim učnim jezikom. V avgustu leta 1982 se je ustanovil prvi samostojni italijanski vrtec na območju Občine Piran pod vodstvom ravnateljice Eve Kravanja. V letu 1989 se je sedež vrtca preselil iz Pirana v Lucijo. Leta 1997 se je vrtec preimenoval v Giardino d'infanzia La Coccinella Pirano.

Osnovna šola z italijanskim učnim jezikom Vincenzo de Castro Piran je začela delovati v povojnem času, leta 1945. Imela je le 4 razrede z eno učiteljico in približno 30 učenci. Učiteljica je bila sicer slovenske narodnosti, zaključila pa je študij v italijanski Gorici. Poučevala je v dveh izmenah: dva kombinirana razreda v dopoldanskem času in dva v popoldanskem. 1. septembra 1959 je s šolsko reformo postala popolna osemletna šola. Nov zakon ni več dovoljeval kombiniranih razredov, dovoljeval pa je le zaposlovanje učiteljev italijanske narodnosti. V 60-tih letih so bile šoli priključene dotedaj samostojne osnovne šole v Luciji in Sečovljah, v letu 1983 pa še osnovna šola v Strunjanu. V sklopu šole so do 80-tih let delovali tudi vrtci. V sedanjem obdobju v šoli v Piranu poučujejo učence od 4. do 9. razreda, v podružnični šoli v Luciji pa od 1. do 3. razreda. V Sečovljah pa deluje podružnična šola, ki poučuje otroke od 1. do 9. razreda. Šolo skupno obiskuje 108 otrok, od tega piransko 57, lucijsko 29 in sečoveljsko 22 otrok. Občina Piran – lastnica stavbe italijanske Osnovne šole Vincenzo de Castro je z njeno prenovo začela pred več kot 10 leti. Uspela je pridobiti sredstva od Ministrstva za šolstvo in šport Republike Slovenije kot tudi z italijanske strani, in sicer Unije Italijanov, Ljudske univerze

iz Trsta in Republike Italije. Občina Piran pa je prispevala stavbo. Kmalu po otvoritvi šole, katere se je med drugimi udeležil tudi evropski predstavnik, so šolo preimenovali v Osnovno šolo Vincenzo e Diego de Castro Piran. S tem dejanjem se je šola želela zahvaliti družini De Castro, ki je Piranu podarila obsežno knjižno zbirko Diega de Castra, nekdanjega piranskega občana.

Italijanska gimnazija v Piranu je bila ustanovljena avgusta leta 1945, ko se je lokalno prebivalstvo na referendumu izreklo za ustanovitev znanstvenega liceja v mestu, v katerem prej nikoli ni bilo višje srednje šole. Občani so na tak način izrazili svojo željo po odkupu, da bi lahko njihovi otroci zrastle v novi šoli, ki bi bila po dvajsetletju fašistične oblasti in po drugi svetovni vojni končno osnovana na načelih solidarnosti, socialne pravičnosti, svobode in demokracije.

Uveljavitev šole pa ni bila enostavna in niti avtomatična. Povojni dogodki so jo globoko zaznamovali. Občutila je posledice eksodusa, saj je v tistih letih izgubila mnogo dijakov in učiteljev kakor tudi svojega ustanovitelja in prvega ravnatelja Paola Semo.

Potem, ko si je konec petdesetih let nekoliko opomogla, je sredi šestdesetih let doživela tako hudo krizo (v štirih razredih je imela skupno samo tri dijake), da ji je že grozilo zaprtje. V sedemdesetih letih jo je rešil vpis precejšnjega števila dijakov iz Buj. 1981. leta je bila v Sloveniji in v celotni Jugoslaviji uvedena šolska reforma. Italijanska gimnazija se je še enkrat odločila za znanstveno-matematično usmeritev. To je bila dobra in smotrna izbira, saj je šola takoj zatem pritegnila veliko dijakov z območja Buj, Pirana in Izole. Vanjo so se začeli vpisovati tudi prvi dijaki slovenskega maternega jezika, ki so nameravali nato nadaljevati študij v Italiji. V devetdesetih letih je bilo šoli omogočeno, da obudi zgodovinski spomin. Poimenovana je bila po Antoniu Semi, učitelju socialističnih pogledov, ki je poučeval v dobi fašizma. Po hudih preganjanjih fašistične oblasti je umrl decembra 1945.

Leta 1992 je dobila šola nov sedež v Portorožu. Zadnje nadstropje in podstrešni prostori stavbe v Vojkovi ulici št. 1 v mestnem zgodovinskem jedru za palačo Gabrielli, ki jih je gimnazija celih štirideset let delila z italijansko osnovno šolo, niso mogli več zadoščati didaktičnim in tehnološkim potrebam številnih dijakov. Od tamkajšnjih 400 m² površine so njeni razpoložljivi prostori v Portorožu narasli na 1100 m². Danes ima šola poleg učilnic tudi laboratorije za kemijo, biologijo, informatiko in fiziko, veliko knjižnico, telovadnico, veliko vežo, garderobo za dijake in kuhinjo.

Reforma srednjega šolstva v Sloveniji je Gimnaziji Antonio Sema Piran povrnila usmeritev šole, ki nudi splošno kulturo. Ob znanstvenih predmetih se poučujejo humanistično-zgodovinski predmeti in številni jeziki. Na gimnaziji se namreč skoraj povsem naravno vsi učijo italijanščine, slovenščine in angleščine, ob njih pa lahko še izbirajo med francoščino in nemščino. Dijaki so različnega izvora, vsi pa so zaključili osnovno šolo z italijanskim učnim jezikom. Marca 1992 se je iz Pirana v Portorož selilo 60 dijakov, v šolskem letu 2003/2004 pa je šolo obiskovalo skoraj 90 dijakov.

Učitelji spodbujajo pri dijakih vrednote sodelovanja, prijateljstva, solidarnosti in omikanega zavedanja, da je naša različnost odskočna deska za integracijo v evropske kroge in gibanja.

Na gimnaziji se kot glavni jezik in kultura poučuje italijanščina. Italijanski jezik in kultura sta osnovi za soočanje, za sodelovanje in multidisciplinarnost. To prepričanje je po mnenju ravnatelja in učiteljev najboljšo sredstvo za doseganje osnovnega cilja šole. Šola si namreč prvenstveno prizadeva za posredovanje in varovanje italijanske tradicije in samobitnosti kot neobhodnih sestavin krajevnega izobraževalnega procesa.

Dijakov je žal vsako leto manj, saj so tudi v Bujah odprli gimnazijo in tako nekateri tamkajšnji dijaki program obiskujejo v Bujah. Veliko otrok iz narodnostno mešanih zakonov pa se čedalje pogosteje odloča za študij na slovenskih fakultetah in s tem zaradi podlage tudi za izobraževanje v gimnazijah s slovenskim jezikom. Iz lastnih virov poznam kar nekaj oseb, ki so se po maturi odločile nadaljevati in dokončati študij v Italiji. Sedaj pa za zaposlitev v Sloveniji nimajo primerne izobrazbe in morajo študij dopolniti na slovenskih fakultetah.

Kljub množičnemu vključevanju otrok različnih narodnosti v italijanski vrtec večina otrok šolanje nadaljuje v slovenskih šolah. Z obžalovanjem ugotavljam, da se tudi marsikateri starši s koreninami italijanske narodnosti odločijo svoje otroke vključiti v slovenske šole. Predvidevam, da je vzrok temu boljša dostopnost slovenskih univerz in več možnosti izvajanja kasnejšega študija v bližini. Glede na to, da tudi sama že vrsto let doživljam pripadnost italijanski manjšini, saj je moj sin po očetu italijanske narodnosti, se lahko na podlagi lastnih izkušenj opredelim do tega problema. Moj sin je obiskoval italijanski vrtec in ravno tako tudi osnovno šolo z italijanskim učnim jezikom. Moje osebne izkušnje so pozitivne, saj je otrok v manjšinskih šolah številčno manj in se tako učitelji lahko bolj posvetijo vsakemu posamezniku. Boljša je tudi varnost, nasilja pa je manj. Kar se tiče osvojitve učnih programov in znanj, mislim, da so otroci italijanske manjšine v prednosti. Osvojijo tako učne programe, predpisane s strani slovenske države, kot tudi podrobno znanje o njihovi matični državi Italiji. Ravno tako menim, da je osvojeno znanje italijanskega in slovenskega jezika enakovredno. Sama sem obiskovala slovensko šolo in učni program obeh jezikov ni bil na isti ravni. Šolanje na šolah z italijanskim učnim jezikom pa ima tudi negativne strani. Zaradi izpolnjevanja zahtevanih posebnih pogojev pri zaposlovanju učiteljskega kadra ni veliko kandidatov na našem območju in se zaposli učitelje tudi iz sosednjih držav. Dejstvo je, da čim zaposleni učitelji najdejo primernejšo zaposlitev bližje svojemu bivališču, zapustijo delovno mesto v naših javnih zavodih. Tako da je za otroke negativna posledica ta, da se učitelji pogosto menjavajo, velikokrat tudi kar med šolskim letom.

Ko mladi pripadniki italijanske narodnosti zaključijo tudi srednješolski nivo izobraževanja, so primorani izbirati. Lahko nadaljujejo šolanje v italijanskem jeziku in tako odidejo v Italijo z zavedanjem, da bodo z italijansko izobrazbo v Sloveniji težko dobili zaposlitev. Lahko pa se naprej izobražujejo tudi na slovenskih univerzah. Če se odločijo za študij v Ljubljani ali Mariboru, pa odidejo v okolje, kjer ne bodo imeli možnosti uporabljati jezik, ki

je bil do tedaj njihov vsakdanji spremljevalec in se zaradi tega večkrat počutijo izgubljeni. To je seveda le moje osebno dožemanje problema izobraževanja manjšine.

9 OCENA STANJA IN MOŽNOSTI ITALIJANSKE NARODNE SKUPNOSTI V OBČINI PIRAN

V zaključnem delu diplomskega dela sem se posvetila predvsem razkoraku med teorijo (formalnopravno zaščito) in prakso v vsakdanjem življenju na dvojezičnem področju. Za izhodišče sem vzela sklop posebnih manjšinskih pravic in pri nekaterih podala oceno glede na obstoječo situacijo v realnem življenju.

Medtem ko so zakoni in pravne norme pisani, sprejeti s strani zakonodajnih organov in jih lahko kadarkoli poiščemo v uradnih listih, je ocena konkretne situacije spolzek teren, ki se lahko sprevrže ali v prikazovanje življenja na narodnostno mešanem območju kot bitke za preživetje manjšine ali pa se na zaščito manjšine gleda kot na »pravico več«, ki jo je treba v praksi omejiti zaradi načela recipročnosti. Pri tem je mišljeno, da bi Republika Slovenija morala pravice italijanske manjšine spoštovati šele tedaj, ko bo Republika Italija storila enako s slovensko manjšino v Italiji. Stališči o boju za manjšino in recipročnosti sta skrajna pogleda, s katerima se kot pripadnica italijanske manjšine in občanka Občine Piran srečujem v vsakdanjem življenju. Pri pisanju sem se osredotočila na položaj v Občini Piran in na aktivnosti Samoupravne skupnosti Italijanov Piran.

Posebne temeljne pravice povzemam po Komac M., Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 1999, str. 37.

Pravica do rabe jezika zajema dvojezične napise, rabo jezika v državni administraciji, dvojezične dokumente, dvojezično poslovanje v sodstvu in občinskih upravah ter raba jezika manjšin v cerkvi. (Komac, 1999, str. 40 – 45) Raba jezika je magistralna pravica pripadnikov manjšine. Pomeni, da imajo pripadniki manjšine pravico, da svobodno in brez kakršnekoli omejitve uporabljajo lastni jezik v zasebnem in javnem življenju.

Dvojezični napisi so prvi vidni indikator uresničevanja pravice do svobodne rabe jezika in predstavljajo določila o vidni dvojezičnosti v toponomastiki, napisnih tablah, razglasih, obvestilih, opozorilih itd. Določbe o vidni dvojezičnosti se na narodnostno mešanem ozemlju izvajajo brez kakšnihkoli številčnih klavzul. V Občini Piran skrbimo za pravilno izvajanje vidne dvojezičnosti. Na pobudo narodnosti bomo postavili še deset dopolnilnih tabel, ki bodo obeleževale imena nekdanjih ulic v Piranu. Dvojezični krajevni napisi ne predstavljajo problema, gre za ustrezne prevode, pri katerih sodelujejo tudi predstavniki manjšin, res pa je tudi, da lokalno postavljanje označevalnih tabel ni vsakodnevna aktivnost, ki bi bistveno zaposlovala pripadnike manjšine, saj se imena krajev ne spreminjajo prav pogosto.

Tudi dvojezičnost v razglasih in obvestilih je zadovoljiva. Občinski svet Občine Piran je v svojem statutu leta 1995 določil, da se morajo občinski splošni akti uradno objavljati v slovenskem in italijanskem jeziku. V skladu s sprejetim Odlokom o javnem oglaševanju v Občini Piran so vsi napisi na plakatnih in reklamnih objektih v slovenskem in italijanskem

jeziku. Problem je le v tem, da so velikokrat prevodi iz slovenskega v italijanski jezik napačni.

Kar se tiče uporabe jezika narodne manjšine v sodstvu so prošnje večinoma v slovenskem jeziku, čeprav so prosilci pripadniki manjšine. V primeru pričanja v sodni obravnavi na dvojezičnem območju mora stranka, če želi pričati v jeziku italijanske narodnosti, sama poskrbeti za prevajalca in ga tudi sama plačati. Za izdajo sodnega dokumenta pa mora stranka pri vlogi izjaviti, da želi dokument tudi v italijanskem jeziku.

Dvojezično poslovanje v občinski upravi oziroma rabo jezika narodne skupnosti na občinski ravni je mogoče obravnavati iz različnih zornih kotov. Lahko ga obravnavamo kot uveljavljanje dvojezičnih napisov skozi prizmo dvojezičnega poslovanja občinske uprave v narodnostno mešani občini, dalje kot pravico izvoljenih predstavnikov narodne skupnosti do rabe lastnega jezika v občinskem svetu, komisijah in odborih, nenazadnje pa kot pravico pripadnikov manjšine do rabe maternega jezika v organih krajevnih skupnosti. Vsak pripadnik narodnosti ima pravico zahtevati vodenje postopka v maternem jeziku. Vsi občinski uradniki na Občini Piran, ki so zadolženi za vodenje postopkov, so usposobljeni, da lahko opravljajo te postopke tudi v italijanskem jeziku. Glede na klavzulo, da se pravice narodnosti izvajajo ne glede na število pripadnikov, pa evidence o opravljenih postopkih v italijanskem jeziku ne vodimo. V zadnjih letih so strokovne občinske službe pripravile vse obrazce v obeh uradnih jezikih. Izjeme so le nekateri obrazci, ki jih objavijo ministrstva ter veljajo za celotno državo. Eden izmed teh obrazcev je bila do sedaj vloga za znižano plačilo vrtca. Sedaj jo je nadomestila vloga za uveljavljanje pravic iz javnih sredstev, ki je ravno tako samo v slovenskem jeziku. V občinski upravi je navada, da se stranki, ki odda vlogo v italijanskem jeziku, odločbo izda v slovenskem in italijanskem jeziku.

Večina pripadnikov manjšine po svoji izbiri govori slovensko. Če gre za zadeve, ki se tičejo starejših pripadnikov italijanske skupnosti, pa stvari v njihovem imenu urejajo mlajši sorodniki z znanjem slovenskega jezika. K temu deloma pripomorejo tudi mešani zakoni, ki s sabo prinašajo aktivno znanje obeh jezikov in možnost sporazumevanja v obeh jezikih. Poznavanje slovenščine lajša komunikacijo tudi z zaposlenimi na področju zagotavljanja javnih storitev (pošte, banke, upravne enote). Zakonsko je sicer določeno, da naj bi javni uslužbenci poznali italijanski jezik, vendar temu v praksi velikokrat ni tako. Problemi se v tem pogledu pojavljajo predvsem, ko gre za starejše pripadnike manjšine, ki se težka sporazumevajo v slovenskem jeziku. Nagovori župana, občinske proslave in javne prireditve smiselno potekajo tudi v italijanskem jeziku.

Bogoslužje v italijanskem jeziku je organizirano na dva načina, kot samostojno bogoslužje v italijanskem jeziku ali kot bogoslužje v obeh jezikih hkrati. Slednje je zlasti prisotno ob večjih cerkvenih praznikih.

Tudi z izobešanjem zastav (**posebna pravica uporabe narodnostnih simbolov**) ni težav. Vse javne institucije dosledno upoštevajo obveznost izobešanja italijanske zastave.

Pravica do ohranjanja in razvijanja lastne kulture je pravica, ki daje italijanski narodni skupnosti veliko možnosti udejstvovanja. Kultura je hkrati tisto področje, na katerem je Samoupravna skupnost Italijanov Piran najaktivnejša. Kulturne dejavnosti manjšin financirajo v glavnem Ministrstvo za kulturo RS in občine (v primeru Italijanske skupnosti Občine Izola, Koper, Piran). Sredstva, ki jih dobi italijanska narodna skupnost, se potem še razdelijo med skupnosti Italijanov po občinah. Samoupravna italijanska skupnost Piran dobiva sredstva še iz drugih virov, del izdajateljske dejavnosti financirajo tudi razpisi, na katere se prijavijo in jih ponavadi financira matična država. Tako je sredstva dobilo tudi glasilo *Lasa pur dir*, ki praznuje že 35 let izhajanja. Izide dvakrat na leto in je iz leta v leto bolj tematsko. Največ zanimanja sta poželi publikaciji o starih piranskih priimkih. Skupaj z glasilom *Il trillo* (mesečno glasilo, ki ga brezplačno prejmejo pripadniki narodne manjšine na dom) tvorita založniško in izdajateljsko dejavnost. Knjižnična dejavnost zajema *uro pravljice* (*l'ora della fiaba*), ki poteka enkrat mesečno, srečanja z različnimi avtorji ter literarne večere. Sem sodijo tudi razstave, povezane s knjižnico. Dejavnosti kulturnih skupin zajemajo mešani pevski zbor, dramsko skupino, mlade pevce (mini cantanti), glasbene tečaje, tečaje slikarstva, keramike, mode in oblikovanja, literarno skupino ter skupino vokalne in instrumentalne glasbe.

K stikom z matičnim narodom sodijo predstavitelji koncertov (zlasti glasbe Giuseppa Tartinija) in teme, povezane s sv. Jurijem, zaščitnikom Pirana. V drugi sklop stikov z Italijo sodijo potovanja umetniških skupin v tujino, kar zlasti velja za dramski krožek in pevski zbor. Dramski krožek se pri tem srečuje z nekaterimi omejitvami, kot je na primer število igralcev. Glede na to, da krožki delujejo na prostovoljni osnovi, je težko zagotoviti stalno prisotnost igralcev in režiserjev. Poleg tega igrajo v narečju, kar omejuje domet njihovih potovanj. Tukaj velja pripomniti, da stiki z matičnim narodom ne pomenijo samo stikov z Italijo, temveč tudi stik z italijansko manjšino na Hrvaškem, zlasti v Rovinju in Poreču. Zadnji sklop stikov z matičnim narodom je filmski del, ki ponuja pripadnikom manjšin filmske predstave italijanskih avtorjev pa tudi filmov, povezanih z življenjem v Piranu. V portoroškem Avditoriju je bil predvajan tudi film *La ragazza della salina*, ki je bil posnet v Piranu in sečoveljskih solinah.

Med prireditvami velja omeniti tudi vsakoletno vključenost italijanskih slikarjev, ki se udeležujejo prireditve v organizaciji Obalnih galerij Piran z imenom *Extempore*. Med seminarje z vsebinami s področja kulture sodijo seminar kreativnega pisanja, razne konference in tečaji, posvečeni Tartiniju.

Kot lahko vidimo, je pravica do ohranjanja in razvijanja lastne kulture zakonsko dobro zaščitena in se ravno tako dobro izvaja tudi v realnosti. Pri tem velja poudariti še nekatere značilnosti kulturne dejavnosti, ki jo izvaja Samoupravna skupnost Italijanov Piran. Te so: izrazita vezanost na Piran in tradicijo, značilno za to mesto (sv. Jurij, soline in Tartini), obravnava tradicionalnih tem in obujanje preteklosti (primer tega so teme, ki jih obravnavata tako *Lasa pur dir* kot *Il trillo* – zgodovina Pirana, zapisi v narečju ter poznavanje narečja v obliki kviza, pogovori s starejšimi o tem, kako je bilo v preteklosti).

Pravica do soodločanja in politične participacije Lokalne volitve skrbijo za to, da je zagotovljena participacija pripadnikov narodne skupnosti. Tako imajo pripadniki italijanske narodnosti svoje predstavnike v občinskih svetih in svetih krajevnih skupnosti. Izjema v primerjavi z večinskim narodom je, da lahko pripadniki italijanske narodne skupnosti na volitvah poslancev državnega zbora in na volitvah v organe lokalne skupnosti oddajo po dva glasova. Prvi glas uporabijo za izbiro kandidata v skladu s svojo ideološko politično afiniteto, drugega pa za izvolitev posebnega predstavnika narodne skupnosti. Naj dodam, da gre za izredno kontinuiteto, saj že vrsto let kandidirajo isti ljudje, ki so potem večinoma tudi izvoljeni. Problem je tudi v zagotavljanju 30% ženske kvote pri kandidatih na volitvah. V Občinskem svetu Občine Piran italijansko manjšino predstavljajo trije svetniki, izmed katerih je eden podžupan.

Opažam upad števila pripadnikov manjšin, kar je posledica padajoče rodnosti oziroma starostne strukture pripadnikov ali pa velikega števila mešanih zakonov, ki otežujejo narodnostno opredelitev. Trenutno je v imenik Samoupravne italijanske narodne skupnosti Občine Piran vpisanih 1250 pripadnikov italijanske narodnosti. Če se ob tem spomnimo znanstvenih razprav o tem, ali je smiselno govoriti o narodu in kaj narod sploh je, nam postane jasno, da stvari niso črno-bele, pa tudi številke niso najustreznejši pokazatelj narodne zavesti.

Glede **pravice do vzgoje in izobraževanja v lastnem jeziku** sem želela mnenje predsednice Samoupravne narodne skupnosti Italijanov, gospe Nadie Zigante, zato sem jo povabila na pogovor. Opozorila je na težave izobraževanja. Zaradi majhnega števila otrok v podružničnih šolah država vsako leto ukine kakšen oddelek oziroma združi več oddelkov v enega. Sedaj je že pričakovano, da bodo učitelji v osnovni šoli poučevali v enem oddelku otroke npr. 5., 6. in 7. razreda ali tudi v drugačnih kombinacijah. Poučevanje je tako precej oteženo. Šole z italijanskim učnim jezikom imajo tudi težave z zaposlovanjem učiteljskega kadra, saj je takih profilov na tem območju premalo. Zaposluje se ljudi iz Italije in bližnje Hrvaške, kar pa povečuje stroške. Trenutno je bojazen italijanske narodne skupnosti, da bi prišlo do zaprtja sečoveljske podružnice italijanske šole. Predsednica Samoupravne narodne skupnosti Italijanov Piran meni, da je potrebno čimprej poskrbeti za adaptacijo oziroma gradnjo objekta v Sečovljah, sicer se bo veliko staršev najverjetneje odločilo otroke vključiti v slovensko šolo. Tako obstaja nevarnost, da bi italijanska podružnična šola prenehala obstajati.

Problematiki italijanske manjšine v šolstvu in predšolski vzgoji sledim pri svojem delu na Uradu za družbene dejavnosti Občine Piran, ki na občinski ravni med drugim skrbi tudi za organiziranost in financiranje teh področij. Pred časom se je ugotovilo, da je objekt, kjer se izvaja dejavnost italijanske osnovne šole in enega oddelka vrtca v Sečovljah, nevaren. V naselju kljub skupnim naporom ni bilo mogoče zagotoviti primerne nadomestnega prostora. Tako smo občinske strokovne službe zagotovile ustreznečasne prostore v Luciji za šolsko in Portorožu za predšolsko dejavnost.

Na podlagi 25. člena Zakona o posebnih pravicah italijanske in madžarske skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (ZPIMVI, Ur. list 35, 2001) je država dolžna zagotavljati

finančna sredstva za gradnjo vrtcev in šol za potrebe narodnih skupnosti. Za komunalno opremljenost zemljišč pa je dolžna poskrbeti lokalna skupnost. Občina Piran je poskrbela za vso potrebno dokumentacijo za nadomestno gradnjo objekta vrtca in šole narodnosti v Sečovljah ter na pristojno ministrstvo naslovila prošnjo, naj projekt obravnava prioriteto in zagotovi interventna sredstva. Žal je postala to pereča problematika ravno v odhajanju prejšnje in sestavljanju nove vlade. Kljub večkratnim pisnim prošnjam in telefonskim kontaktom uradnega odgovora nismo prejeli več mesecev. Za posredovanje je Samoupravna italijanska skupnost Piran zaprosila tudi italijanskega konzula v Ljubljani.

Na podlagi zadnje prošnje našega župana pristojnemu ministru, da vljudnostno prosimo za čimprejšnji odgovor, saj na lokalno skupnost pritiskajo javnost in pripadniki italijanske narodnosti za takojšnjo rešitev. S posredovanjem ministra smo v nekaj dneh prejeli odgovor z obvestilom, da so strokovne službe ministrstva v predlog državnega proračuna vključile 140.000 EUR v letu 2013 in 290.000 EUR v letu 2014. Glede na nujnost rešitve tega problema smo ponovno zaprosili ministrstvo, da se interventno zagotovi vsaj vsa sredstva v letu 2013, tako da bi otroci lahko septembra 2013 že prestopili novi prag novozgrajenega objekta v Sečovljah. Dogaja se namreč, da sečoveljski starši, ki morajo svoje otroke voziti na nadomestno lokacijo italijanskega vrtca v Portorož, izpisujejo otroke iz italijanskega vrtca in jih vpisujejo v slovenskega v Sečovljah. Ti otroci najverjetneje tudi ne bodo vključeni v italijansko šolo, zato se bo število šolskih otrok še naprej nižalo.

Zadnja informacija z ministrstva je, naj lokalna skupnost zagotovi v letu 2013 vsa potrebna sredstva za izvedbo investicije v gradnjo objekta, kasneje pa bo dobila sredstva refundirana s strani države, del v letu 2013, del pa v letu 2014. S tem se na lokalno skupnost prelaga obveznost, ki bi jo morala po 25. členu zakona zagotoviti država. Glede na to, da je tudi lokalna skupnost v hudi finančni stiski, prihodki so se znižali, obveznosti pa je vedno več, sredstva predvidoma ne bo sposobna zagotoviti in tako bodo otroci do septembra 2014 brez šolskih in vrtčevskih prostorov v Sečovljah. Menim, da bi v tem primeru država morala na to investicijo gledati kot prioriteto in nujno intervencijo.

Pravica do informiranja je zagotovljena z različnimi mediji. Radijska in televizijska postaja, ki oddajata v italijanskem jeziku, delujeta v okviru nacionalnega radia in televizije, vendar pa imata široko avtonomijo tako v programskih kakor tudi v organizacijskih zadevah (Statut RTV, 1995). Radijska postaja (ustanovljena leta 1949) oddaja 14 ur, televizijska (ustanovljena leta 1971) pa 11 ur programa v italijanščini in eno uro v slovenščini. V glavnem so to informativne oddaje za italijansko prebivalstvo Slovenije in Hrvaške. Člani italijanske manjšine v Sloveniji ter na Hrvaškem imajo tudi svoje tiskane medije. Izdajatelj časopisov in druge periodike v italijanskem jeziku je Edit, ki ima svoj sedež na Reki na Hrvaškem in posebno dopisništvo v Kopru. Njegova osrednja

publikacija je dnevnik La Voce del popolo, ki izhaja v 3.750 izvodih (od tega jih okrog 300 distribuirajo v Sloveniji) in dobro pokriva tudi dogajanje v Občini Piran. Edit izdaja tednik Panorama (okrog 2.200 izvodov, od tega distribuiranih 600 v Sloveniji), trimesečno literarno revijo La Battana (1000 izvodov, od tega distribuiranih 50 v Sloveniji) in otroško revijo Arcobaleno, ki izhaja v 2.200 izvodih (od tega 350 distribuiranih v Sloveniji).

Republika Slovenija podpira izdajo tiskanih publikacij s precejšnjimi finančnimi sredstvi; znesek sestavlja 20% celotne vsote, ki jo za te aktivnosti namenja Republika Hrvaška (Komac, 1999, str. 52-53).

V Občini Piran izhaja tudi občinsko glasilo z imenom Solni cvet – L'Afioreto, ki izhaja občasno. Italijanska narodna skupnost ima možnost objavljanja svojih prispevkov v italijanskem jeziku tudi v tem občinskem glasilu. Poleg tovrstne dejavnosti pa velja omeniti niz publikacij, ki jih priložnostno izdajajo kulturna društva na narodnostno mešanem ozemlju. Tako glasilo je Il Trillo, ki ga v Piranu mesečno izdaja Skupnost Italijanov Giuseppe Tartini. Ravno tako izdaja tudi periodično publikacijo Lassa pur dir. Italijanska narodna skupnost je zastopana tudi v modernih elektronskih medijih, kot je dvojezična spletna stran Občine Piran (www.piran.si), ki je bila prvič vzpostavljena v tem mandatu.

V Občini Piran je zaslediti tudi prizadevanja za uresničevanje **pravice do ekonomskega razvoja**, saj je leta 1997 ustanovila Center za pospeševanje podjetništva v Občini Piran, katerega družbenik je bila poleg občine in območne zbornice tudi Italijanska unija.

V Občini Piran se **pravico do svobodnih stikov** uresničuje s pobratenji, posebej se vzpodbujata in podpira stike z občinami iz sosednje Italije. Nedavno smo se na pobudo italijanske pisateljice Susanne Tamaro, katere predniki izhajajo iz Pirana, pobratili z italijansko občino Porano.

10 ZAKLJUČEK

V prvem delu diplomskega dela sem se posvetila predvsem zgodovini, ki je pripeljala do varstva manjšin, kot ga poznamo danes, v zadnjem delu pa konkretni situaciji, v kateri živijo pripadniki italijanske manjšine.

Ob zaključku diplomskega dela sem po obravnavi in natančni preučitvi zastavljenih hipotez ugotovila naslednje:

- 1. Republika Slovenija zadostno zagotavlja italijanski narodni skupnosti visoko ustavnopravno stopnjo varstva, kar je razvidno iz Ustave Republike Slovenije, ki določa pomemben obseg posebnih manjšinskih pravic, in iz zakonske ureditve, ki natančneje definira vsebino teh pravic.**

Kljub temu da formalnopravno italijanska manjšina uživa zelo visoko stopnjo varstva, bi bila pozitivna poteza sprejem novega globalnega zakona, ki bi vseboval vse strnjene pravice in obveznosti.

- 2. Republika Slovenija ne izpolnjuje zadovoljivo vseh svojih ustavnopravnih obveznosti do italijanske narodnostne skupnosti.**

Položaj bi lahko izboljšali z upoštevanjem predlogov predstavnikov italijanske manjšine, naj se sprejme globalni zakon, ki bi urejal vse pravice manjšin. Predvsem pa poudarjajo, da bi se morali držati določil 11. in 64. člena Ustave Republike Slovenije. 11. člen Ustave namreč jasno določa, da sta italijanski in madžarski jezik uradna jezika enakovredna slovenskemu. V novem zakonu bi moralo biti določeno, da se določbe 11. člena upoštevajo in izvajajo v celoti in ne le delno. Zakon bi moral zagotavljati uporabo italijanskega in madžarskega jezika v vseh oblikah in nivojih javne komunikacije tudi v praksi.

Menim pa, da bi tudi sami pripadniki italijanske narodnosti lahko v vsakdanjem javnem sporazumevanju vplivali na upoštevanje posebne pravice do rabe jezika. Predvsem bi morali vztrajati in uporabljati jezik manjšine. Vem, da se velikokrat sami zaradi izogibanja težavam nerazumevanja raje prilagodijo in govorijo v slovenskem jeziku.

Razmišljala sem tudi o uresničenosti dvojezičnosti na raznih proslavah in prireditvah. Ugotavljam, da prireditve v organizaciji večinskega naroda niso celotno prevajane. Navada je, da se le začetni del oziroma pozdrav ali kratek govor pove v obeh jezikih. Prireditve, ki so organizirane s strani manjšine, pa so ponavadi zgolj v italijanskem jeziku, občasno pa tudi pozdrav in predstavitev v slovenskem. Težko bi bilo izvedljivo, da bi bila vsaka prireditve na dvojezičnem območju celotno izvedena v obeh jezikih. Časovno bi take prireditve bile predolge.

Komisija za narodnostna vprašanja in Skupnost Italijanov zaključujeta, da je Občina Piran primer sožitja različnih kultur. Svojo diplomsko nalogo zaključujem z oceno, da položaj ni idealen, vendar po drugi strani tudi ne gre za diskriminacijo italijanske manjšine s strani večinskega naroda.

Skupnost Italijanov se srečuje s težavami, ki jih ima vsaka skupnost dandanes, finančnimi težavami, upadanjem števila članov in s tem človeških virov ter nemotiviranimi mladimi.

Z zadovoljstvom ugotavljam, da se na državni ravni pereča problematika obravnava konstruktivno in je Komisija za narodni skupnosti v sklopu Državnega zbora Republike Slovenije v septembru 2012 pri obravnavi poročil o izvajanju dvojezičnega poslovanja na narodnostno mešanem območju izoblikovala nekaj pomembnih smeri za izboljšanje stanja:

- Poziva vse državne organe, ki opravljajo javno službo, naj ustavne in zakonske določbe o uradni in javni rabi jezikov avtohtonih narodnih skupnosti doslednejše izvajajo.
- Predlaga vladi, avtohtonima narodnima skupnostima in vsem državnim in drugim organom, ki opravljajo javno službo in poslujejo dvojezično, da za izboljšanje stanja v dvojezičnem poslovanju skupaj poiščejo potrebne rešitve za dosledno izvajanje in nadgradnjo sistema dvojezičnega poslovanja.
- Poziva vlado in pristojne organe, da zagotovijo enotno interpretacijo zakonskih in podzakonskih določb o dvojezičnem poslovanju in glede tega zagotovijo ustrezno usposabljanje uslužbencev v javni upravi.
- Poziva vlado in druge pristojne nadzorne organe k doslednejšemu izvajanju nadzora nad dvojezičnim poslovanjem.
- Priporoča avtohtonima narodnima skupnostima in njunim pripadnikom, da v vseh postopkih v javni upravi dosledno uporabijo pravico do rabe svojega materinega jezika.
- Poziva Vlado, da z namenom zaščite izobraževalne dejavnosti avtohtonih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji nameni posebno pozornost ohranjanju oziroma nadgradnji institucij, ki skrbijo za razvoj in ohranjanje avtohtonih narodnih skupnosti.
- Poziva Vlado, da z namenom zaščite avtohtonih narodnih skupnosti ohranja sedanjo raven organiziranosti in delovanja narodnostnih RTV programov.

Ugotavljam, da bi z upoštevanjem takšnih usmeritev in s sprejetjem krovnega zakona, ki bi vseboval vse zakonske obveznosti in pravice v zvezi z italijansko manjšino, ki biva v Sloveniji, zagotovo izboljšali stanje in poskrbeli, da bi se pripadniki italijanske manjšine počutili enakovredni večinskemu narodu.

Svoje diplomsko delo zaključujem z vizijo župana Občine Piran, Petra Bossmanna, ki trdi, da se popolnoma zavedamo, da se kljub naši dosedanji skrbi na mnogih področjih lahko stori še več in še bolje. Težak gospodarski položaj ne bo smel biti izgovor in naša prizadevanja bodo še nadalje usmerjena v učinkovito zagotavljanje posebnih pravic pripadnikov italijanske narodne skupnosti. Tako bomo še dalje razvijali in utrjevali

medsebojno sodelovanje in sožitje ter tradicionalno dobre in spoštljive medsebojne odnose.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

- Bešter, Romana (2001). *Primerjava nekaterih vidikov ustavne zaščite manjšin v državah članicah Sveta Evrope – Manjšinsko varstvo v Svetu Evrope in ustavna ureditev manjšinskega varstva v državah članicah Sveta Evrope*. Magistrsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Colummi, Cristiana, Ferrari, Liliana, Massisi, Gianna, Trani, Germano (1980). *Storia di un esodo: Istria 1945-1956*. Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli – Venezia Giulia, Trieste.
- Bohte, Borut, Škrk, Mirjam (1997). *Pariška mirovna pogodba – integralno prevodno besedilo*. Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Ljubljana.
- Bonin, Zdenka (2004). *Življenje v coni B Svobodnega Tržaškega Ozemlja* (str.9 – 55). V: Bonin, Zdenka (ur.): *Cona B Svobodnega Tržaškega Ozemlja (1947-1954) – Zbornik ob 50-letnici priključitv cone B STO Jugoslaviji*, Pokrajinski arhiv, Koper.
- Devetak, Silvo (1999). *Pravica do različnosti – pravno varstvo manjšin v Evropi*. Iscomet, Maribor.
- Filli, Boris (1994). *Da ne bi pozabili: Slovenija ni nikomur nič dolžna*. Založba Lipa, Koper.
- Gombač, Boris (1996). *Slovenija – Italija od preziranja do priznanja*. Debora, Ljubljana.
- Gombač, Jure (2005). *Izseljevanje iz slovenskega dela Istre po letu 1955 v luči izseljenih seznamov in izselitvenih dovolilnic jugoslovanskih oblasti* (str. 295-306). V: Pirjevec, Jože, Bajc, Gorazd, Klambjan, Borut (ur.): *Vojna in mir na Primorskem*. Univerza na Primorskem, Založba Annales, Znanstveno raziskovalno središče Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper.
- Jeglič, Luka (2000). *Pravica do politične participacije italijanske manjšine v Sloveniji in na Hrvaškem*. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Jeri, Janko (1961). *Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni – tri faze diplomatskega boja*. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Kacin-Wohinz, Milica, Pirjevec, Jože (2000). *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866-2000*. Nova revija, Ljubljana.
- Klopčič, Vera, Stergar, Janez (1994). *Ethnic Minorities in Slovenia*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kocjančič, Rudi, Ribičič, Ciril, Grad, Franc, Kaučič, Igor (1998). *Ustavno pravo Slovenije*. Visoka upravna šola, Ljubljana.
- Komac, Miran (1992). *Narodne manjšine – most med narodi ali subjekti lastnega razvoja: Primerjava konceptov zaščite narodnih manjšin v Sloveniji in na Hrvaškem*. Teorija in praksa, Ljubljana.
- Komac, Miran (1999). *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji*. Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.

- Komac, Miran (2002). *Varstvo manjšin*. Društvo Amnesty International Slovenije, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Kuzmič, Martina (1999). *Italijanska narodna skupnost v Sloveniji po letu 1945 (v okviru mednarodnih obveznosti Republike Slovenije)*. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Moscarda, Oblak, Orietta, Ivetic, Egidio (2006). *Istria nel tempo – Manuale di storia regionale dell'Istria con riferimenti alla città di Fiume*. Centro di ricerche storiche di Rovigno, Rovigno.
- Petrič, Ernest (1977). *Mednarodno pravno varstvo narodnih manjšin*. Založba Obzorja, Maribor.
- Pupo, Raoul (2005). *Il lungo esodo – Istria: le persecuzioni, le foibe, l'esilio*. Rizzoli, Milano.
- Sušnik, Dragica (2000). *Varstvo manjšin v Sloveniji pred letom 1991 in po njem – Primerjava ustavnih določil iz ustav leta 1974 in leta 1991 ter pregled pomembnejših mednarodnih dokumentov, ki jih je kot mednarodno obveznost sprejela Slovenija*. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Žagar, Mitja (1993). *Varstvo manjšin in tujcev v ustavi in zakonodaji Republike Slovenije* (str. 74-79). V: ROVŠEK, Jernej (ur.): *Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah*, Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Ljubljana.
- Žagar, Mitja (1998). *Kulturna dejavnost italijanske in madžarske avtohtone narodne skupnosti, drugih manjšinskih etničnih skupnosti in priseljencev v Republiki Sloveniji: Opredelitve, načela, cilji in strategije slovenske manjšinske kulturne politike*. Razprave in gradivo, št. 33, str. 157-192, Ljubljana.
- Devetak, Danijel (1997). *Ob 50-letnici Pariške mirovne pogodbe: Pariška mirovna pogodba, aktualen izziv za vse*. Novi glas, št. 41, str.10.
- Il Trillo (2006). Il Trillo, št. 10, str. 1-2.
- Pirjevec, Jože (2000). *Italija in Slovenci* (str.344-346). V: KOSIN, Marko (ur.): *Začetki slovenske diplomacije z Italijo: 1991-1996*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- Slama, Giachin, Laura (2006). *Il piacere di crescere insieme*. La Coccinella – giornalino dell' omonimo giardino d'infanzia. Edizione speciale in occasione del 30esimo anniversario dell'unita di Lucia, Lucia.
- Unione degli Istriani (1946). *L'ordine di Tito: Trucidare gli Italiani*. Dostopno 22. 11. 2012 na <http://www.unioneistriani.it/grido/grido3.html/>.
- Zveza domoljubnih društev Hervardi (2012). *Mednarodna pravna in zgodovinska dejstva, pomembna za pogajanja o določitvi meje med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško*. Dostopno 23. 11. 2012 na: [http://www.hervardi.com/mednarodnopravnazgodovinska dejstva.php/](http://www.hervardi.com/mednarodnopravnazgodovinska_dejstva.php/).
- Ministrstvo za zunanje zadeve (2010). 35. obletnica podpisa Osimskih sporazumov. Dostopno 10. 11. 2010 na: www.mzz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/141/27783/.

VIRI

- (1974). Ustava Socialistične republike Slovenije. Ur. l. SRS, št. 6/1974 in spremembe Ur.l. RS, št. 24/1990, 35/1990.
- (1991). Ustava Republike Slovenije (URS). Ur. list RS, št. 33/1991, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 68/2006.
- (1963). Ustava Socialistične republike Slovenije. Ur. list SRS, št. 10/1963.
- (1994). Zakon o samoupravnih narodnih skupnostih (ZSNS). Ur. list RS, št. 65/1994.
- (2001). Zakon o posebnih pravicah italijanske in madžarske narodne skupnosti na področju vzgoje in izobraževanja (ZPIMVI). Ur. list RS, št. 35/2001.
- (2005). Zakon o določitvi volilnih enot za volitve poslancev v državni zbor (ZDVEDZ-UPB1). Ur. list RS, št. 24/2005.
- (2006). Zakon o lokalnih volitvah (ZLV-UPB2). Ur. list RS, št. 22/2006.
- (2006). Zakon o volitvah v državni zbor (ZVDZ-UPB1). Ur. list RS, št. 109/2006.
- (2007). Zakon o evidenci volilne pravice (Z EVP-1-UPB1). Ur. list RS, št. 1/2007.
- (2007). Zakon o lokalni samoupravi (ZLS-UPB2). Ur. list RS, št. 94/2007.
- (2008). Zakon o osebni izkaznici (ZOIzk-UPB2). Ur. list RS, št. 71/2008.
- (2007). Zakon o sodiščih (ZS-UPB4). Ur. list RS, št. 94/2007.
- *Slovensko-italijanski odnosi 1880-1956 – poročilo slovenske-italijanske komisije* (1991). Inštitut za novejšo zgodovino, Nova revija, Ljubljana.
- *Sklepno poročilo – predlogi Inštituta za narodnostna vprašanja o urejanju, uresničevanju in varstvu pravic narodnosti v RS v novi ustavi* (1990). Revija za narodnostna vprašanja – Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana.
- Pogovor s predsednico Italijanske narodne skupnosti Piran, Nadio Zigante, 16. aprila 2012.